

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO

Poznań, dnia 4 listopada 2015 r.

Poz. 6339

UCHWAŁA NR XIV/116/15 RADY POWIATU JAROCIŃSKIEGO

z dnia 29 października 2015 r.

w sprawie przyjęcia "Programu opieki nad zabytkami Powiatu Jarocińskiego na lata 2016-2019"

Na podstawie art. 4 ust. 1 pkt. 7 i art. 12 pkt. 11 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r., poz. 1445.), w związku z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r., poz. 1446, z późn. zm.), po uzyskaniu opinii Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu uchwala się co następuje:

§ 1. Przyjmuje się "Program opieki nad zabytkami Powiatu Jarocińskiego na lata 2016-2019", stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Zarządowi Powiatu Jarocińskiego.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem 1 stycznia 2016 r. i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego.

Przewodniczący Rady Powiatu
(-) Jan Szczerbań

Załącznik
Do Uchwały Nr XIV/116/15
Rady Powiatu Jarocińskiego
z dnia 29 października 2015 r.

PROGRAM
OPIEKI NAD ZABYTKAMI
POWIATU
JAROCIŃSKIEGO
NA LATA 2016-2019

Jarocin, Październik 2015

**PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA POWIATU JAROCIŃSKIEGO
NA LATA 2016-2019**

1. Wstęp	4
2. Podstawa prawna opracowania powiatowego programu opieki nad zabytkami	5
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	7
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	9
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	9
4.1.1. Krajowy program ochrony i opieki nad zabytkami	9
4.1.2. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 wraz z uzupełnieniem Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020	11
4.2. Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonywanymi na poziomie województwa	12
4.2.1. Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2020 roku	12
4.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego	13
4.2.3. Wielkopolski Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami	14
4.2.4. Strategia Rozwoju Turystyki w Województwie Wielkopolskim	14
4.3. Programy opieki nad zabytkami gmin powiatu jarocińskiego	15
4.3.1. Program opieki nad zabytkami gminy Jaraczewo	15
4.3.2. Program opieki nad zabytkami gminy Jarocin	15
4.3.3. Program opieki nad zabytkami gminy Kotlin	15
4.3.4. Program opieki nad zabytkami gminy Żerków	15
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	15
5.1. Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonywanymi na poziomie powiatu	15
5.1.1. Strategia rozwoju Powiatu Jarocińskiego 2014-2020	15
5.1.2. Program Ochrony Środowiska wraz z Powiatowym Planem Gospodarki Odpadami dla Powiatu Jarocińskiego na lata 2016-2019	16
5.1.3. Program współpracy powiatu jarocińskiego z organizacjami pozarządowymi	17
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego powiatu jarocińskiego	17
5.2.1. Zarys historii obszaru powiatu jarocińskiego	17
5.3. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Powiatu Jarocińskiego	20
5.3.1. Wykaz zabytków nieruchomych, parków, cmentarzy zabytkowych, stanowisk archeologicznych na terenie powiatu wpisanych do rejestru zabytków	21
5.3.2. Zabytki nieruchome zlokalizowane na terenie powiatu jarocińskiego	27

5.3.3. Zabytki ruchome	28
5.3.4. Wykaz pojazdów zabytkowych (wpisanych do woj. kartoteki ewidencji zabytków Woj. Urzędu Ochrony Zabytków, którym wydano karty ewidencyjne ruchomych zabytków techniki).	33
5.3.5. Zabytki archeologiczne	34
5.3.6. Wykaz stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków znajdujących się na terenie powiatu	35
5.3.7. Park Kulturowy	35
5.3.8. Charakterystyka rozwoju osadnictwa na terenie powiatu jarocińskiego	36
5.3.8. Stanowiska archeologiczne zewidencjonowane i wpisane do rejestru zabytków	43
5.3.9. Stanowiska archeologiczne w własnej formie krajobrazowej	44
5.3.9.1. Gmina Jaraczewo	44
5.3.9.2. Gmina Jarocin	44
5.3.9.3. Gmina Kotlin	45
5.3.9.4. Gmina Żerków	45
5.4. Charakterystyka wybranych zabytków nieruchomych i atrakcji turystycznych z terenu powiatu jarocińskiego	45
6. Stan zachowania obiektów zabytkowych	58
7. Założenia programowe powiatowego programu opieki nad zabytkami	61
7.1. Priorytety powiatowego programu opieki nad zabytkami	61
7.2. Kierunki działań i zadania programu opieki nad zabytkami	61
7.3. Wykaz obiektów własnych powiatu	64
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami	65
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami	66
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	67
11. Realizacja i finansowanie przez powiat zadań z zakresu ochrony zabytków	68

1. Wstęp

Powiat Jarociński położony jest na południu środkowej części województwa wielkopolskiego. Od północy zamyka go rzeka Warta, od wschodu Proсна, przez środek przepływa Lutynia z jej dopływami: Lubieszka, Kotlinką i Lubianką, a na zachodzie Obra.

Powiat jarociński to jeden z 31 powiatów ziemskich województwa wielkopolskiego. Graniczy: od północy z powiatem średzkim, na północnym – wschodzie z wrzesińskim, na wschodzie i południowym wchodzie z pleszewskim, na południu z krotoszyńskim, a na zachodzie ze śremskim i gostyńskim. Podstawowe jednostki administracyjne wchodzące w skład powiatu to: miasta: Jarocin i Żerków oraz gminy: Jaraczewo (podzielona na 22 sołectwa), Jarocin (podzielona na 23 sołectwa), Kotlin (podzielona na 12 sołectw) i Żerków (podzielona na 21 sołectw).

W oparciu o przepisy ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz poprzedzające je przepisy ustawy o ochronie dóbr kultury, oraz częściowo o ochronie przyrody, na terenie powiatu zostały uznane za zabytki i ujęte w rejestrze województwa wielkopolskiego, obszary parkowe zlokalizowane w miejscowościach: Jarocin, Tarce, Witaszyce, Golina, Zakrzew, Brzóstków, Komorze, Raszewy, Śmiełów, Cerekwica, Jaraczewo, Rusko, Góra, Kurcew i Kotlin. W spisie parków historycznych zostały odnotowane: parki dworskie w Bielejewie, Goli, Łowęcicach, Panience i Paręczewie z terenu gminy Jaraczewo, parki dworskie w Hilarowie, Mieszkowie, Potarzycy, Siedleminie i Roszkowie z terenu gminy Jarocin, parki dworskie w Magnuszewicach i Magnuszewicach-Pędzewie, Orpiszewku, Sławoszewie, Woli Książęcej i Wyszkach oraz park pałacowy w Woli Książęcej - Słupi z terenu gminy Kotlin, jak i parki dworskie we Lgowie, Miniszewie, Pawłowicach, Prusinowie, Przybysławiu oraz parki pałacowe w Kretkowie i Żerkowie z terenu gminy Żerków i Twardowie z terenu gminy Kotlin. Ponadto park w Tarcach w 1982 r. w całości został uznany za pomnik przyrody. Interesujące założenie dworsko- pałacowo-parkowe założenie znajduje się w Witaszycach.

Cel opracowywania programu opieki nad zabytkami Powiatu jarocińskiego na lata 2015-2018 opiera się o wykaz zasadniczych kierunków działań i zadań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami sformułowany w art. 87, art. 12, art. 50, art. 81, art. 104, art. 105 Ustawy z dnia 27 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz. U. z 2014r., poz. 1446) obejmujących:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.

2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej i konsekwentne oraz planowe realizowanie zadań kompetencyjnych samorządu dotyczących opieki nad zabytkami jako potwierdzenie uznania znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju.
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wykreowanie wizerunku powiatu jarocińskiego poprzez: podejmowanie działań sprzyjających wytworzeniu lokalnej tożsamości mieszkańców, wspieranie aktywności mieszkańców mającej na celu poszanowanie dziedzictwa kulturowego, edukację w zakresie miejscowego dziedzictwa kulturowego.
6. Wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
7. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków.
8. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

2. Podstawa prawna opracowania powiatowego programu opieki nad zabytkami

Na mocy art. 5 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (tj. Dz. U. z 1997, nr 78, poz. 483 ze zm.): „Rzeczpospolita Polska strzeże (...) dziedzictwa narodowego”, oraz na mocy art. 6. tejże konstytucji: „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”.

Powiatowy program opieki nad zabytkami dla powiatu jarocińskiego na lata 2015-2018 opracowany został w oparciu o zapisy art. 87. Ustawy z dnia 27 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz. U. z 2014r., poz. 1446), które stanowią, że:

1. powiatowy program opieki nad zabytkami sporządzany jest na okres 4 lat przez Zarząd Powiatu;
2. powiatowy program opieki nad zabytkami przyjmuje Rada Powiatu po uzyskaniu opinii Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu;
3. powiatowy program opieki nad zabytkami ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym;
4. Zarząd Powiatu sporządza co 2 lata sprawozdanie z realizacji powiatowego programu opieki nad zabytkami, które przedstawia Radzie Powiatu.

Ponadto za pośrednią podstawę prawną dla opracowania powiatowego programu opieki nad zabytkami można uznać treść art. 4. ust. 1. pkt 7 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (tj. Dz. U. z 2013 r., poz. 595 ze zm.) określający, że samorząd powiatowy zobowiązany jest do wykonywania określonych zadań publicznych o charakterze ponadgminnym w stosunku do kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Program sporządzony został na 4 lata, a zadania w nim wskazane nie wyczerpują katalogu wszystkich zagadnień związanych z problematyką ochrony zabytków w powiecie. Ustawa reguluje następujące kwestie: formy i sposoby ochrony zabytków; zagospodarowanie zabytków, prowadzenie badań, prac i robót oraz podejmowanie innych działań przy zabytkach; nadzór konserwatorski; wywóz zabytków za granicę; restytucję zabytków wywiezionych niezgodnie z prawem z terytorium państwa członkowskiego Unii Europejskiej; zasadami finansowania opieki nad zabytkami; ochronę zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowej; organizację organów ochrony zabytków, społecznych opiekunów zabytków oraz przepisy karte.

Uchwała nr XIII/76/11 Rady Powiatu Jarocińskiego z dnia 27 października 2011 r. określa zasady udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru. Uchwała została sporządzona na podstawie art. 77 i art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Zgodnie z art. 12 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Starosta w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o tym, iż zabytek ten podlega ochronie. Wzór znaku określa właściwy minister do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego

w drodze rozporządzenia. Natomiast Art. 50. określa działania związane z zniszczeniami, uszkodzeniami, kradzieżami, zaginięcia lub nielegalnymi wywozami za granicę. Wówczas wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o zabezpieczeniu tego zabytku w formie ustanowienia czasowego zajęcia do czasu usunięcia zagrożenia.

W myśl art. 104 ustawy na terenie powiatu jarocińskiego działają społeczni opiekunowie zabytków, którzy są uprawnieni do pouczania osób naruszających przepisy. Społeczni opiekunowie zabytków posiadają czynny udział w opiniowaniu projektów prawa miejscowego w zakresie ochrony i opieki zabytków.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Ochrona zabytków i całości dziedzictwa kulturowego została zagwarantowana w Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Z treści art. 5. („Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”) i art. 6 („Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju. Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym.”) ustawy zasadniczej wynika, że konstytucyjnym obowiązkiem państwa i każdego obywatela jest stanie na straży dziedzictwa narodowego. Zabytki jako obiekty silnie nacechowane kulturowo wartościami materialnymi jak i niematerialnymi, stanowią dobro wspólne wszystkich obywateli Rzeczypospolitej Polskiej. Dbałość i troska o dobro wspólne jest obowiązkiem każdego obywatela Państwa Polskiego.

Rzeczpospolita Polska ratyfikowała akty prawne o znaczeniu międzynarodowym określających zasady i sposób dbałości o zachowane materialne dziedzictwo kulturowe. Najważniejszymi dokumentami wśród nich są:

1. Karta Ateńska, sporządzona 30 października 1931 r.
2. Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego przyjęta w Hadze 14 maja 1954 r.
3. Karta Wenecka, czyli Międzynarodowa Karta Konserwacji i Restauracji Zabytków i Miejsc Zabytkowych sporządzona w Wenecji w 1964 r.
4. Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego przyjęta w Paryżu 16 listopada 1972 r.

5. Międzynarodowa Karta Ochrony Ogrodów IFLA-ICOMOS sporządzona 21 maja 1981 r.
6. Międzynarodowa Karta Ochrony Miasta Historycznych ICOMOS sporządzona w październiku 1987 r.
7. Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy sporządzona w Grenadzie 3 października 1985 r.

W polskim systemie prawnym kompleksowe uregulowania dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zapisane zostały w Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Innymi aktami prawnymi dotyczącymi problematyki związanej z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami zawarte zostały w poniżej wymienionych ustawach:

1. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (tj. Dz. U. z 2015 poz. 199);
2. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (tj. Dz. U. z 2013 r., poz. 1409 ze zm.);
3. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (tj. Dz. U. z 2013 r., poz. 1232 ze zm.);
4. Ustawa z dnia 16 października 1991 r. o ochronie przyrody (tj. Dz. U. z 2013 r., poz. 627 ze zmianami);
5. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tj. Dz. U. z 2014 r., poz. 518 ze zm.);
6. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tj. Dz. U. z 2012 r. poz. 406 ze zm.);
7. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (tj. Dz. U. z 2014 r., poz. 1118 ze zm.);
8. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (tj. Dz. U. z 2012 r. poz. 987);
9. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (tj. Dz. U. z 2012 r. poz. 642 ze zm.);
10. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (tj. Dz. U. z 2011 r. Nr 123 poz. 698 ze zm.).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

4.1.1. Krajowy program ochrony i opieki nad zabytkami

Uchwała Nr 125/2014 Rady Ministrów z dnia 24 czerwca 2014 r. w sprawie „Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Jednym ze strategicznych założeń programu jest wzmocnienie działania organów ochrony zabytków, w tym tworzenie podstaw współdziałania z organami samorządu terytorialnego. Za realizację Krajowego programu odpowiada minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania te wykonuje Generalny Konserwator Zabytków oraz podległe mu jednostki wyspecjalizowane.

Na podstawie art. 84-86 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego, co cztery lata ma obowiązek zainicjowania i przy pomocy Generalnego Konserwatora Zabytków opracowania krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w celu stworzenia warunków niezbędnych do realizacji ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. W dokumencie tym określa się, w szczególności, cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposób finansowania planowanych działań, a także harmonogram ich realizacji.

Krajowy program opieki nad zabytkami formułuje tezy dotyczące zakresu jego opracowania:

- 1) stan zabytków archeologicznych, stan zabytków techniki, stan służb konserwatorskich, stan opieki nad zabytkami, stan uregulowań prawnych;
- 2) uwarunkowania ochrony i opieki nad zabytkami, stan zabytków ruchomych i nieruchomych, pomniki historii, i obiekty wpisane na listę światowego dziedzictwa;
- 3) działania o charakterze systemowym: powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną, ochrony przyrody, polityką przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa;
- 4) wypracowanie strategii ochrony dziedzictwa kulturowego i wprowadzenie jej do polityk sektorowych;
- 5) system finansowania: stworzenie sprawnego systemu finansowania, ochrony i opieki konserwatorskiej;

- 6) dokumentowanie, monitorowanie i standaryzacja metod działania:, ujednoczenie metod działań profilaktycznych, konserwatorskich, restauratorskich i ochronnych;
- 7) kształcenie i edukacja, kształcenie specjalistyczne, podyplomowe i system uznawalności wykształcenia, edukacja społeczeństwa, edukacja właścicieli i użytkowników;
- 8) współpraca międzynarodowa: współpraca z instytucjami i organizacjami, współpraca z obszarem Europy Środkowej.

Postulowane zmiany obecnie funkcjonującego systemu organizacyjnego ochrony zabytków w Polsce powinny zmierzać do wzmocnienie współpracy działania organów ochrony zabytków, w tym tworzenie podstaw współdziałania z organami samorządu terytorialnego oraz zapewnienia spójnego organizacyjno-finansowego i merytorycznego nadzoru nad służbami konserwatorskimi, skupionymi w ręku Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Dla zapewnienia właściwej jakości nadzoru niezbędne jest zapisanie ustawowego wymogu powołania wojewódzkich konserwatorów zabytków na kilkuletnią kadencję (z możliwością jej przedłużenia), a ich działalność - opiniowana przez wojewódzką radę ochrony zabytków, składającą się z wybitnych specjalistów konserwacji zabytków, rekomendowanych przez właściwego wojewodę, jednostki samorządu terytorialnego wszystkich szczebli oraz organizacje pozarządowe zaangażowane w sferę opieki nad zabytkami na terenie województwa. Takie działania przyczyniłyby się właściwego zrozumienia problemów lokalnych przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, dobrą współpracę ze wszystkimi podmiotami zaangażowanymi w ochronę zabytków na terenie danego województwa, a przy tym niezbędną niezależność organizacyjną i merytoryczną WKZ.

Obecny stan organizacyjny i merytoryczny ochrony zabytków w Polsce od lat budzą bardzo poważne zaniepokojenie, co znalazło wyraz m.in. w Raporcie o systemie ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce po roku 1989 czy Uchwale Rady Ochrony Zabytków z dnia 9 lipca 2013 roku, jednoznacznie podkreślającej konieczność powtórnego podporządkowania wojewódzkich konserwatorów zabytków Ministrowi Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Podobne stanowisko wyraziła również Sejmowa Komisja Kultury i Środków Przekazu.

4.1.2. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 wraz z uzupełnieniem Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020

Strategiczne cele polityki państwa zostały przedstawione w Narodowej Strategii Kultury na lata 2004-2013 wraz z jej uzupełnieniem na lata 2004-2020 w części „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego na lata 2004-2013”. Podstawą opracowania było uznanie sfery dziedzictwa za podstawę rozwoju kultury i upowszechniania kultury. Dziedzictwo zostało określone jako potencjał poszczególnych regionów, który sprzyjać ma wzrostowi konkurencyjności regionów dla turystów, inwestorów i mieszkańców. Przedstawione w programie wybory strategiczne zgodne są z kierunkami określonymi w Narodowym Planie Rozwoju. Zasady wdrażania programu opierają się na regulacjach sfery dziedzictwa kulturowego w Polsce, funduszy strukturalnych Unii Europejskiej oraz na krajowych regulacjach, dotyczących finansów publicznych i pomocy publicznej. Proponowane cele, priorytety i działania obejmują terytorium całego kraju. Wysokość środków finansowych przeznaczonych na ich realizację, jest zróżnicowana przestrzennie i zależy od środków centralnych oraz struktury społeczno-gospodarczej województw.

Z analizy przeprowadzonej na rzecz Narodowej Strategii Kultury wynika, że:

1. Polska jest zasobna w znaczącą ilość zabytków materialnych o wysokiej wartości i znacznym zróżnicowaniu,
2. konstytucyjnie zapisana rola Państwa w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego nie pozostaje w sprzeczności z nakładami publicznymi na ten cel,
3. wzrasta liczba zabytków ruchomych i nieruchomych wpisywanych do rejestru zabytków, a także uznawanych za pomniki historii,
4. występuje widoczne zróżnicowanie wydatków na ochronę zabytków pomiędzy województwami,
5. pojawiają się nowe możliwości wykorzystania funduszy strukturalnych i innych europejskich w sferze rewaloryzacji i modernizacji zabytków, w związku z wstąpieniem Polski do Unii Europejskiej,
6. mimo niskich nakładów na ochronę zabytków notowana jest poprawa ich stanu dzięki inwestycjom miejskim i prywatnym,
7. istnieje potrzeba poszukiwania nowych źródeł finansowania ochrony zabytków oraz stworzenia lepszych warunków dla inwestycji prywatnych w obiekty zabytkowe.

4.2. Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonywanymi na poziomie województwa

4.2.1. Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2020 roku

Strategia Rozwoju Województwa Wielkopolskiego na lata 2007-2020 określa kierunki, cele i uwarunkowania rozwoju województwa. Wytyczne ze Strategii stanowią podstawę konstrukcji planu zagospodarowania przestrzennego, dzięki czemu stają się one czynnikiem determinującym również zachowanie i poprawę jakości krajobrazu kulturowego i przyrodniczego.

Uchwałą nr XXIX/559/12 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 17 grudnia 2012 roku w sprawie uchwalenia zaktualizowanej „Strategii rozwoju województwa wielkopolskiego do 2020 roku. Wielkopolska 2020” wykonano aktualizację strategii województwa Wielkopolskiego.

Misją województwa określoną w Strategii jest: „Skupienie wszystkich podmiotów działających na rzecz wzrostu konkurencyjności regionu, poprawy warunków życia mieszkańców oraz odsunięcie perspektywy zapaści demograficznej, uzyskanie efektu synergii poprzez stworzenie spójnej koncepcji wykorzystania środków publicznych; wykorzystanie własnych instrumentów dla uzyskania efektów dźwigni”.

Celem generalnym jest „Efektywne wykorzystanie potencjałów rozwojowych na rzecz wzrostu konkurencyjności województwa służące poprawie jakości życia mieszkańców w warunkach zrównoważonego rozwoju”.

Celowi generalnemu podporządkowane są cele strategiczne i cele operacyjne.

Strategia wyznaczyła dziewięć celów strategicznych:

1. Poprawa dostępności i spójności komunikacyjnej,
2. Poprawa stanu środowiska i racjonalne gospodarowanie jego zasobami,
3. Lepsze zarządzanie energią,
4. Zwiększanie konkurencyjności metropolii poznańskiej i innych ośrodków wzrostu w województwie,
5. Zwiększenie spójności województwa,
6. Wzmocnienie potencjału gospodarczego regionu,
7. Wzrost kompetencji mieszkańców i zatrudnienia,
8. Zwiększanie zasobów oraz wyrównywanie potencjałów społecznych województwa,
9. Wzrost bezpieczeństwa i sprawności zarządzania regionem.

Najbardziej bezpośredni wpływ na opiekę nad zabytkami mają 3 cele strategiczne:

1. Zwiększenie spójności województwa,
2. Zwiększanie zasobów oraz wyrównywanie potencjałów społecznych województwa,
3. Wzrost bezpieczeństwa i sprawności zarządzania regionem.

4.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego

Zasady kształtowania przestrzeni i oraz kierunki zagospodarowania dla terenów wchodzących w skład administracyjnych granic wielkopolski określone zostały w obowiązującym planie zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego uchwalonym uchwałą Nr XLII/628/2001 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 26 listopada 2001 r. Dnia 26 kwietnia 2010r. uchwałą nr XLVI/690/10 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego uchwalono zmiany Planu zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego.

Podstawowym celem zagospodarowania przestrzeni województwa wielkopolskiego wg wskazanego powyżej dokumentu jest doprowadzenie do zrównoważonego rozwoju całego terytorium województwa między innymi poprzez rozważne zarządzanie obszarem województwa oraz ochronę środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego stanowiące jedno z trzech górnych założeń planu. W treści dokumentu wyrażone zostało uznanie dla wpływu bogactwa kulturowego Wielkopolski oraz elementów dziedzictwa kulturowego składających się na tożsamość kulturową Wielkopolan – np. wartości związane z początkami państwowości polskiej obecne w rejonie Gniezna i Poznania – i niosących ze sobą ważny potencjał w rozwoju rekreacji i turystyki. Plan formułuje liczne ogólne zasady odnoszące się do kształtowania przestrzeni również z uwzględnieniem reguł dotyczących poszanowania dóbr kultury obecnych na obszarze województwa wielkopolskiego.

Z treści planu wynika, iż jednym z najważniejszych elementów dziedzictwa kulturowego Wielkopolski są zachowane historyczne struktury przestrzenne miast i wsi, które znajdują bezpośrednie odzwierciedlenie w zagospodarowaniu przestrzennym całego regionu.

Jedną z istotnych cech określonych w planie, jest troska o dbanie i sukcesywnie odnawiane środowisko kulturowe, wzmacniające poczucie tożsamości z miejscem urodzenia oraz wpływające na podniesienie jakości ładu przestrzennego i przynoszące wymierne korzyści gospodarce poprzez uzyskiwanie dochodów z turystyki.

Najważniejsze działania, mające na celu osiągnięcie optymalnego stanu środowiska kulturowego to:

1. ochrona istniejących zasobów materialnych i duchowych,

2. kreowanie nowych jakości w obrębie poszczególnych dziedzin składających się na kulturę, a zwłaszcza kreowanie nowej jakości przestrzeni,
3. kształtowanie świadomości – upowszechnianie wiedzy o środowisku kulturowym Wielkopolski wśród mieszkańców regionu, kraju i za granicą.

W planie zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego, szczególne znaczenie ma ochrona obszarowa, a więc ochrona całych układów przestrzennych miast i wsi, ochrona krajobrazów kulturowych w parkach kulturowych i w strefach kulturotwórczych, szlaków kulturowych oraz pojedynczych obiektów.

Obecnie zgodnie z Uchwałą Nr XLV/873/14 z dnia 26 maja 2014 r. Sejmiku Województwa Wielkopolskiego prowadzona jest okresowa ocena planu zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego.

4.2.3. Wielkopolski Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami

Uchwałą Nr XXXVIII/763/13 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 28 października 2013 r. wprowadzono Program Opieki na Zabytkami Województwa Wielkopolskiego na lata 2013-2016.

4.2.4. Strategia Rozwoju Turystyki w Województwie Wielkopolskim

Przyjęta przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego 27 czerwca 2007 roku „Strategia rozwoju turystyki w województwie wielkopolskim” wskazuje rozwój turystyki jako pole strategiczne, w którym generują się i kumulują się procesy rozwojowe i działalność w dziedzinie turystyki. Turystykę zaliczono do priorytetów rozwojowych. Celem strategicznym jest podnoszenie atrakcyjności turystycznej regionu Wielkopolski poprzez ochronę, ekspozycję i organizację zasobów kulturowych i przyrodniczych. Z opieką nad zabytkami związane są dwa cele:

1. Wytyczenie i zagospodarowanie historycznych tras w centrach zabytkowych oraz przystosowania zespołów rezydencjonalnych i sakralnych do potrzeb ruchu turystycznego o charakterze krajoznawczym i pielgrzymkowym,
2. Wykorzystanie i adaptacja budowli zabytkowych na turystyczne obiekty usługowe.

4.3. Programy opieki nad zabytkami gmin powiatu jarocińskiego

4.3.1. Program opieki nad zabytkami gminy Jaraczewo

W trakcie opracowywania.

4.3.2. Program opieki nad zabytkami gminy Jarocin

W trakcie opracowywania.

4.3.3. Program opieki nad zabytkami gminy Kotlin

Uchwała nr XXXVI/196/2013 z dnia 27 września 2013 r. w sprawie przyjęcia

Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kotlin na lata 2013 - 2016.

4.3.4. Program opieki nad zabytkami gminy Żerków

W trakcie opracowywania.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonywanymi na poziomie powiatu

5.1.1. Strategia rozwoju Powiatu Jarocińskiego 2014-2020

„Strategia rozwoju powiatu jarocińskiego na lata 2014-2020” jest dokumentem, który opracowano przyjmując za podstawę wyniki debat strategicznych organizowanych metodą aktywnego planowania strategicznego. Strategia określa misję, cele i kierunki działania na lata 2014 – 2020. W oparciu o przyjętą metodykę, wyznaczone zostały kierunki rozwoju Powiatu. Obszar społeczno – gospodarczy powiatu podzielony został na pięć celów strategicznych:

CEL I - Rozwój gospodarczy i infrastrukturalny

CEL II – Poprawa stanu środowiska i warunków rozwoju rolnictwa

CEL III – Promocja i ochrona zdrowia

CEL IV – Rozwój edukacji dostosowanej do bieżących i przyszłych potrzeb

CEL V – Włączenie społeczne

Powiat Jarociński dbający o dobro mieszkańców i ochronę środowiska, przyjazny dla przedsiębiorców i inwestorów, zachowujący tradycje kulturowe, atrakcyjny dla turystów.

Strategia Rozwoju Powiatu Jarocińskiego składa się z następujących elementów:

1. Diagnoza stanu obecnego obejmująca przegląd najważniejszych elementów struktury społeczno-gospodarczej powiatu. Szczególny nacisk położono na omówienie

następujących zagadnień: sytuacji demograficznej i społecznej, stanu infrastruktury technicznej, w szczególności spraw infrastruktury gospodarki wodno-ściekowej, infrastruktury drogowej, stanu infrastruktury społecznej, w szczególności bazy materialnej oświaty i wychowania, zagadnień pomocy społecznej, służby zdrowia, kultury oraz sportu i rekreacji, sytuacji gospodarczej.

2. Bilans strategiczny Powiatu Jarocińskiego.
3. Określenie potencjału rozwojowego.
4. Analiza możliwości rozwoju Powiatu Jarocińskiego.
5. Wizja rozwoju.
6. Określenie celów Strategii Rozwoju Powiatu.
7. Koordynacja strategii z innymi dokumentami strategicznymi.
8. Określenie zasad monitorowania i aktualizacji strategii.

W strategii Rozwoju Powiatu Jarocińskiego istotę działania w zakresie ochrony zabytków wskazano w działaniu pod nazwą „*Zachowanie dorobku kultury i dziedzictwa Powiatu*”. Działanie to ma polegać na: „prowadzeniu działań promocyjnych, szkoleniowych i edukacyjnych mających na celu uświadamianie mieszkańcom Powiatu jarocińskiego znaczenia i konieczności zachowania dziedzictwa kulturowego, historycznego oraz renesansu patriotyzmu lokalnego, w ramach których planuje się tworzenie szlaków turystyczno-kulturowych obejmujących najciekawsze miejsca i obiekty zabytkowe w powiecie oraz stworzenie Powiatowego Programu Ochrony nad Zabytkami. Stworzenie bazy dokumentacyjno-informacyjnej obiektów zabytkowych powiatu jarocińskiego.”

5.1.2. Program Ochrony Środowiska wraz z Powiatowym Planem Gospodarki Odpadami dla Powiatu Jarocińskiego na lata 2016-2019

Uchwałą Nr XIV/73/03 z dnia 29 grudnia 2003 r. Rada Powiatu w Jarocinie uchwaliła „Program Ochrony Środowiska wraz z Planem Gospodarki Odpadami Powiatu Jarocińskiego”. Uwzględniając obowiązujące przepisy prawa, Rada Powiatu Jarocińskiego uchwałą nr XXVI/149/08 z dnia 25 września 2008 r. przyjęła opracowany przez Zarząd Powiatu w Jarocinie dokument „Aktualizacja Programu Ochrony Środowiska wraz z Planem Gospodarki Odpadami Powiatu Jarocińskiego”. Program Ochrony Środowiska Powiatu Jarocińskiego określa główne kierunki działań na rzecz ochrony środowiska dla powiatu jarocińskiego poprzez wyznaczenie celów, priorytetów oraz przedsięwzięć koniecznych

do realizacji w perspektywie wieloletniej. Jednym z wyznaczonych celów w Programie jest *Ochrona dziedzictwa przyrodniczego*. W ramach tego celu wyznaczono jako jeden z priorytetów – ochronę walorów przyrodniczych i krajobrazowych. Zmierzając do realizacji tego priorytetu wskazano m.in. na następujące kierunki działań:

1. wzmożenie ochrony obiektów objętych ochroną prawną,
2. utrzymanie różnorodności siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków,
3. prowadzenie szkoleń i edukacji w zakresie ochrony przyrody, krajobrazu i różnorodności biologicznej.

5.1.3. Program współpracy powiatu jarocińskiego z organizacjami pozarządowymi

W programie współpracy powiatu jarocińskiego z organizacjami pozarządowymi na rok 2015 określone zostały priorytetowe zadania tj.:

- organizowanie na terenie powiatu obchodów rocznic w celu upamiętnienia walki o niepodległość Polski w szczególności związanymi z przygotowaniem do obchodów 100 rocznicy wybuchu Powstania Wielkopolskiego oraz uczenia pamięci ofiar wojny i okresu powojennego,
- organizowanie imprez kulturalnych związanych z obchodami jubileuszowymi, mającymi pozytywny wpływ na promocję powiatu.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego powiatu jarocińskiego

5.2.1. Zarys historii obszaru powiatu jarocińskiego

Stolicą powiatu jest Jarocin – jedno z najstarszych prywatnych miast Wielkopolski, co potwierdza dokument z 30 listopada 1257 r., w którym Bolesław Pobożny daje miasto i liczne przywileje komesowi Jankowi z rodu Zarembów.

Najwcześniejsza wzmianka historyczna o mieście pochodzi z połowy XIII wieku. Znajdowane tu obiekty archeologiczne wskazują natomiast na wcześniejsze osadnictwo pradziejowe. Datować je można na czasy sprzed co najmniej 5 tysięcy lat. Rozwinęło się ono szczególnie w okresie kultury łużyckiej, na przełomie epoki brązu i żelaza (800-500 lat p.n.e.), co potwierdzają przeprowadzone wykopaliska.

Miasto powstało i rozwijało się jako osada handlowa na skrzyżowaniu ważnych traktów z Poznania do Kalisza i z Torunia do Wrocławia. Nazwa Jarocin pojawiła się pierwszy raz w dokumencie wystawionym 30 listopada 1257 roku przez księcia

wielkopolskiego Bolesława Pobożnego, który nadał miasto wraz z kilkoma wsiami oraz liczne przywileje komesowi Jankowi z wpływowego rodu Zarembów. W dokumencie tym wzmiankowany jest także miejscowy kościół św. Marcina.

W miejscu gdzie stoi dziś tzw. Skarbczyk i zachowały się fragmenty fosy, w drugiej połowie XIII wieku wzniesiona została przez właścicieli miasta wieża obronna. Spłonęła ona podczas oblężenia pod koniec następnego stulecia. Jarocin nie posiadał murów obronnych. Miasto miało jednak umocnienia w formie palisady i wjeżdżało się do niego przez cztery bramy. Dawne umocnienia przypomina brama miejska znajdująca się na pieczęci z końca XVIII wieku i widniejąca na aktualnym herbie Jarocina.

W średniowieczu było to dobrze rozwinięte miasto średniej wielkości o charakterze rzemieślniczo-handlowym. Wśród rzemieślników działających tutaj w XV wieku byli: kowale, rzeźnicy, piekarze, szewcy, garncarze i zduni, cieśle, ślusarze, młynarze, piwowarzy, sukiennicy, płóciennicy, krawcy, kuśnierze i inni. W latach 70. XVII wieku działało tu osiem cechów, a miasto liczyło około 700 mieszkańców. Od 1661 roku dobra jarocińskie posiadała rodzina Radolińskich.

Na przestrzeni dwóch stuleci miasto dotknęły liczne pożary i epidemie oraz przemarsze obcych wojsk. Po pożarze w 1773 roku odnotowano tu zaledwie 30 mieszczan osiadłych, a 20 lat później liczba domów nie przekroczyła jeszcze 50. Przez wieki w Jarocinie współżyły trzy narodowości: Polacy, Niemcy i Żydzi. W odległości kilkuset metrów stały: kościół katolicki, zbór ewangelicki oraz synagoga, a na peryferiach wyznawcy trzech religii mieli swoje cmentarze.

W wyniku drugiego rozbioru Polski w 1793 roku Ziemia Jarocińska znalazła się pod panowaniem Prus. Przybywało mieszkańców narodowości niemieckiej, ale przez cały okres zaborów przeważali Polacy. W 1910 roku stanowili oni 57% mieszkańców Jarocina, a Niemców było 40%. Udział ludności żydowskiej wynosił tylko 3,3%, chociaż jeszcze w 1871 roku stanowili oni 19,6% mieszkańców.

Pod koniec XIX wieku nastąpił dynamiczny rozwój miasta. W 1875 roku Jarocin stał się ważnym węzłem kolejowym, a w 1887 stolicą nowo powstałego powiatu. W ciągu 30 lat liczba mieszkańców uległa potrojeniu i w 1910 roku wyniosła 6250 osób. Na okres ten przypadły także duże zmiany w układzie przestrzennym miasta. W jego granicach znalazły się rozległe tereny między dawnym centrum a dworcem i torami kolejowymi zlokalizowanymi na gruntach folwarku Bogusław. Przy wytyczonych nowych ulicach wznoszono gmachy użyteczności publicznej i okazałe budynki mieszkalne.

Na początku XX wieku Jarocin był prężnym i nowoczesnym miastem. Dysponował instalacją wodociągową i kanalizacją oraz posiadał gazownię, a dworzec kolejowy miał oświetlenie elektryczne.

Ważnym wydarzeniem w dziejach Jarocina było powstanie w nocy z 8 na 9 listopada 1918 roku w miejscowych koszarach Rady Żołnierskiej oraz przejęcie przez zbuntowane oddziały strategicznych obiektów w mieście. Była to pierwsza Rada Żołnierska w Wielkopolsce. W krótkim czasie Jarocin stał się ważnym zapleczem powstania wielkopolskiego. Tutaj zabezpieczono duże ilości broni i amunicji, stąd wyruszyło pięć tak zwanych „latających kompanii”, które walczyły na wszystkich frontach powstania. Dnia 1 stycznia 1919 roku na Rynku nastąpiło uroczyste włączenie miasta i powiatu do odrodzonego państwa polskiego.

W krótkim czasie zmienił się skład narodowościowy mieszkańców. Większość ludności narodowości niemieckiej i Żydów przeniosła się do Niemiec. W 1921 roku Jarocin zamieszkiwało 7005 osób, wśród których 94,3% stanowili Polacy. Niemców było 3,8%, a liczba Żydów nie przekraczała 2%.

Podczas okupacji hitlerowskiej Jarocin, jak cała Wielkopolska, został wcielony do Rzeszy. Z miasta i powiatu wysiedlono ponad 10 tysięcy osób. W ich miejsce osadzono tutaj Niemców z Rzeszy oraz z krajów bałtyckich, Besarabii, Galicji, Wołynia i znad Morza Czarnego. Po drugiej wojnie światowej miasto stało się ważnym ośrodkiem przemysłowym. W okresie 40 lat powojennych liczba mieszkańców uległa podwojeniu i rozwinęło się budownictwo mieszkaniowe. Ostatnie lata sprawiły, że powstało tutaj wiele nowych, prężnych podmiotów gospodarczych. Od lat w mieście odbywają się Festiwale Muzyki Rockowej. Przyjeżdżają na nie tysiące miłośników tego rodzaju muzyki i Jarocin zaczęto nazywać stolicą polskiego rocka.

Z Jarocina pochodzili ludzie, których nazwiska odnaleźć można w dziejach politycznych Niemiec oraz opracowaniach z historii sztuk europejskiej. Tutaj urodził się na przykład Eduard Lasker – prawnik, publicysta, a przede wszystkim założyciel i przywódca partii liberalnej w Niemczech. Z miastem był związany niemiecki dyplomata Hugo von Radolin – właściciel dóbr jarocińskich i potomek polskiej rodziny szlacheckiej. Z Jarocina pochodziła także światowej sławy śpiewaczka Elisabeth Schwarzkopf oraz znany malarz Emil Löwenthal.

5.3. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Powiatu Jarocińskiego

Zgodnie z obowiązującą ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytek to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich część lub zespół, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową (art. 3 pkt. 1).

W myśl art. 6 ust. 1 pkt. 1 ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania zabytki nieruchome, będące w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Ochronie mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej (art. 6 ust. 2).

Zgodnie z art. 7 ustawy, formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków,
- uznanie za pomnik historii,
- utworzenie parku kulturowego,
- ustalenia ochrony wynikające z prawa miejscowego (wynikające np. z miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego).

Do rejestru zabytków wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru zabytków, a także jego nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna (art. 8, 9 pkt. 1, 2).

W Dziale Ewidencji i Rejestru Zabytków NID gromadzone są decyzje o wpisie do rejestru zabytków z terenu całego kraju, do dostarczenia których zobligowani są Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków.

Publikowany wykaz obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości zestawiono na podstawie decyzji wydawanych przez wojewódzkich konserwatorów zabytków od 1945 roku. Zgodnie z obowiązującymi przepisami jeden egzemplarz każdej decyzji winien być przesyłany do Narodowego Instytutu Dziedzictwa. Procedury administracyjne związane z wydawaniem decyzji (m.in. możliwość składania odwołań, a także tryb skreślenia zabytków z rejestru) powodują, że niektóre dokumenty wpływają do NID ze znacznym opóźnieniem. Stąd w niniejszym wykazie mogą wystąpić rozbieżności z zapisami w księgach rejestru, prowadzonych w poszczególnych województwach. W spisie ujęto obiekty już nieistniejące, które mogą być usunięte z wykazu dopiero po wydaniu przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego prawomocnej decyzji o skreśleniu zabytku z rejestru.

Aktualizacja rejestru jest czynnością permanentną i dlatego prezentowany wykaz ma charakter roboczy. Choć jest on okresowo uzupełniany, to należy mieć świadomość, iż nie przedstawia wszystkich danych, aktualnych w dniu odwiedzenia strony internetowej NID.¹

5.3.1. Wykaz zabytków nieruchomości, parków, cmentarzy zabytkowych, stanowisk archeologicznych na terenie powiatu wpisanych do rejestru zabytków

Lp.	Gmina	Miejscowość, współrzędne obiektu	Obiekt, opis, adres itp.	Nr i data rejestru	Uwagi
1.	Jaraczewo	Cerekwica 51°55'33"N 17°21'26"E	zespół pałacowo-parkowy: - pałac, XVII/XVIII w., rozbudowany XVIII/XIX w. - kuchnia, ob. budynek socjalny i warsztaty, ok. 1920 r./ - oficyna, I poł. XIX w. - wielorodzinny budynek mieszkalny ok. 1918 -1920 r. - szkoła ok. 1920r. - budynek mieszkalny nr 8, k. XIX/pocz. XX w. - park, XIX-XX w.	125/Włkp/A 03.04.2003	
2.		Góra 51°58'32"N 17°21'58"E	kościół par. p.w. Wniebowzięcia NMP, 1817-1830 r.	1500/A 27.03.1974	
3.		51°57'20"N 17°22'15"E	budynek stacji kolejowej, 1898 r.	446/A 08.06.1989	
4.		51°58'30.5"N 17°21'50"E	zespół dworski, 1839-1840 r.: -oficyna -spichlerz	739/A 15.09.1969 192/Włkp/A 06.04.2006	

¹ http://www.nid.pl/pl/Dla_specjalistow/Badania_i_dokumentacja/zabytki-nieruchome/

Lp.	Gmina	Miejscowość, współrzędne obiektu	Obiekt, opis, adres itp.	Nr i data rejestru	Uwagi
5.		51°58'27"N 17°21'48"E	zespół pałacowy: - pałac, 1877-78 r. - park, XIX w. - dom modrzewiowy i zespół budynków koni wyjazdowych, k. XIX w.: - oficyna - stajnia z domem stajennego - ujeżdżalnia z szorownią	1389/A 24.02.1973 159/Wlkp/A 31.03.2004 290/Wlkp/A 28.03.2006:	
6.		51°58'35"N 17°21'43"E	zespół folwarczny, k. XIX w.: - podwórze gospodarcze północne i środkowe: - stodoła zachodnia ze spichrzem - waga wozowa – dz. nr 407/1 - obora - magazyn nawozów sztucznych - kuźnia - gorzelnia - browar - magazyn z więzą - mur od strony północnej z bramą wjazdową - podwórze południowe: - owczarnia	192/Wlkp/A 06.04.2006	
7.		51°58'20.82"N 17°21'43.96"E	piec wypalowy (cegły) z otoczeniem, 1870r.	171/Wlkp/A 28.04.2004	
8.		Jaraczewo 51°58'17.5"N 17°18'01"E	- kościół par. p.w. św. Marii Magdaleny, 1843r.	III-885/14/61 27.12.1961	
9.		51°58'18.5"N 17°17'58"E	zespół dworski, XIX w.: - dwór - park	1616/A 17.09.1974	
10.		51°58'9.52"N 17°17'54.28"E	dom, Rynek 11, 1 poł. XIX w.	740/A 15.09.1969	
11.		51°58'9.52"N 17°17'54.28"E	dom, Rynek 12, 1 poł. XIX w.	741/A 15.09.1969	
12.		51°58'9.52"N 17°17'54.28"E	dom, Rynek 13, 1 poł. XIX w.	742/A 15.09.1969	
13.		Łowęccie	zespół kościoła ewangelickiego, 1896 r.: -kościół ewangelicki, obrządku rzymsko-katolickiego pw. Niepokalanego Serca Najświętszej Marii Panny, mur. 1896 r. - teren cmentarza ewangelickiego, 1896 r.	744/Wlkp/A 24.05.2012	
14.		51°56'31"N 17°18'33"E	zespół dworsko – parkowy: - dwór, 2 poł. XIX w. - park dworski, ok. poł. XIX w.	452/A 30.07.1986 nowy 745/Wlkp/A 24.05.2012	
15.		Nosków 51°55'54.5"N 17°23'47"E	kościół par. p.w. Świętej Trójcy, drewniany, 1749 r. dzwonnica, drewniana, XVIII w.	509/A 31.12.1990	
16.		Panienka 52°00'03"N 17°21'47"E	kościół p.w. Najświętszego Imienia Jezus, drewniany, 1787 r.	KS.Z.-II-1/15/49 19.07.1949	
17.		52°00'2.5"N 17°21'48.5"E	plebania, pocz. XIX	987/A 6.03.1970	
18.		Poręba 51°55'41" N 17°18'25" E	plebania, pocz. XIX	nr rej.: 987/A z 06.03.1970	
19.		Rusko 51°54'30"N 17°22'04"E	kościół par. p.w. św. Wojciecha, szach., 1833 r.	kl.III-885/11/61 27.12.1961	

Lp.	Gmina	Miejscowość, współrzędne obiektu	Obiekt, opis, adres itp.	Nr i data rejestru	Uwagi
20.		51°54'30"N 17°22'14"E	zespół pałacowy, 1873 r.: - pałac - park	364/1409/A 27.02.1973	
21.	Jarocin	Golina 51°54'50.81"N 17°28'31.71"E	- kościół par. p.w. św. Andrzeja, drewniany, 2 poł. XVIII w. - dzwonnica, drewniana	No.V.P.Z.1592/31 27.06.1931 poz. 3 (wypis z rejestru orzeczeń) 618/A 15.03.1991	
22.		51°54'45.18"N 17°28'14.95"E	park dworski, k. XVIII w.	250/Wlkp/A 10.10.2005	
23.	Jarocin	51°58'20.5"N 17°30'5.44"E	układ urbanistyczny granice obszaru określają i obejmują: ul. Wojska Polskiego, ul. Targowa, ul. Barwickiego, ul. Kilińskiego	676 A 15.06.1993	
24.		51°58'22.51"N 17°30'5.65"E	kościół par. p.w. św. Marcina, 1610 r., 1773-1775r.	130/31 AK 11.III.1931 555/A 22.01.1991	
25.		51°58'16"N 17°30'04"E	- kościół ewangelicki, obecnie obrządku rzymskokatolickiego filiarny p.w. św. Jerzego, 1843 r., 1877 r. - teren przykościelny - podmurówka ogrodzenia	150/Wlkp/A 19.12.2003	
26.		51°58'27.66"N 17°30'23.36"E	kościół p.w. Świętego Ducha (ruina), 1516 r.	439/Wlkp/A 31.12.1953	
27.		51°58'27.66"N 17°30'23.36"E	- Dom Katolicki św. Józefa, ul. Sw. Ducha 20, 1904 r. - otoczenie	155/Wlkp/A 3.02.2004	
28.		51°58'19"N 17°29'18"E	zespół cmentarza ewangelickiego, ul. Zaciszna 1: -teren cmentarza, 2 poł. XVIII w.- pocz. XX w. - kaplica cmentarna, pocz. XX w. - dom grabarza z budynkiem gospodarczym, pocz. XX w. - brama cmentarna główna - ogrodzenie cmentarne od wschodu i mur cmentarny od zachodu	854/Wlkp/A 12.12.2011	
29.		51°58'16"N 17°30'04"E	plebania, 1857r.	998/A 11.03.1970	
30.		51°58'20.42"N 17°30'5.33"E	ratusz, 1799-1804 r.	10/64 31.10.1964	
31.		51°58'31.17"N 17°30'9.82"E	zespół pałacowy, 2 poł. XIX w. i XX w.: - pałac, 1836-1850 r., 1911r. - „skarbczyk”, XV ?, 1894r. - park, ob. miejski, 1840r.	183/A 21.08.1968 439/Wlkp/A 20.12.2006 kl. III.885/15/61 27.12.1961 185/A 21.08.1968 439/Wlkp/A 20.12.2006 1504/A 28.03.1974 439/Wlkp/A 20.12.2006	
32.		51°58'26"N 17°29'59"E	spichrz, ul. Poznańska 2, 1 poł. XIX w.	849/Wlkp/A 20.10.2011	
33.		51°58'21.76"N 17°30'4.43"E	hotel „Pod Złotą Kulą”, Rynek 24, 2 poł. XIX w.	219/Wlkp/A 16.03.2005	
34.			- budynek dworca kolejowego, murowany 1889-1890 r. - otoczenie	863/Wlkp/A 04.06.2012	
35.		51°58'28.38"N 17°30'25.85"E	dom, ul. Świętego Ducha 24, 1 poł. XIX w.	500/A 11.12.1987	

Lp.	Gmina	Miejscowość, współrzędne obiektu	Obiekt, opis, adres itp.	Nr i data rejestru	Uwagi
36.		51°58'6.53"N 17°30'12.06"E	dom, ul. gen. Hallera 12, 1908 r.	704/A 18.11.1994	
37.		51°58'21.65"N 17°30'6.91"E	dom, Rynek 3, 1 poł. XIX w.	976/A 06.03.1970	
38.		51°58'20.82"N 17°30'7.78"E	dom, Rynek 5, 1 poł. XIX w.	977/A 06.03.1970	
39.		51°58'20.6"N 17°30'8.03"E	dom, Rynek 6, XIX/XX w.	725/A 26.02.1996	
40.		51°58'19.78"N 17°30'7.96"E	dom, Rynek 8, 1 poł. XIX w.	978/A 06.03.1970	
41.		51°58'19.49"N 17°30'7.45"E	dom, Rynek 9, 1 poł. XIX w.	979/A 06.03.1970	
42.		51°58'18.77"N 17°30'6.08"E	dom z oficynami, Rynek 12, XIX/XX w.	717/A 15.11.1995	
43.		51°58'18.62"N 17°30'5.47"E	dom, Rynek 13, 1 poł. XIX w.	980/A 06.03.1970	
44.		51°58'18.66"N 17°30'4.43"E	dom, Rynek 15, 1 poł. XIX w.	981/A 06.03.1970	
45.		51°58'20.35"N 17°30'2.12"E	dom, Rynek 20, XIX/XX w.	736/A 12.09.1997	
46.		51°58'18.95"N 17°30'9.65"E	dom, ul. Śródmiejska 6, pocz. XX w.	737/A 16.09.1997	
47.		Mieszków 51°58'28.38"N 17°30'25.85"E	kościół par. p.w. św. Wawrzyńca, 1767 r., XIX w.	528/A 31.12.1990	
48.		52°01'21"N 17°27'38"E	d. szpital, ul. Dworcowa 8, pocz. XIX w.	744/A 15.09.1969	
49.		52°01'26.5"N 17°27'52.5"E	d. szkoła, Rynek 29, pocz. XIX w.	982/A 06.03.1970	
50.		52°01'21.5"N 17°27'43"E	dwór z resztkami parku, 2 poł. XVIII w.	kLIV-73/106/53 31.12.1953	
51.		Potarzyca 51°54'33"N 17°25'08"E	- kościół parafialny p.w. Podwyższenia Krzyża, 1794-1795 r., 1880 r. - cmentarz kościelny - ogrodzenie	92/Wlkp/A 3.07.2002	
52.		Radlin 52°01'45"N 17°30'24"E	kościół par. p.w. św. Wincentego, 1686-1688r., z kaplicą Opalińskich, 1611-1614 r.	AK-I-11a/291/33 15.11.1933 556/A 22.01.1991	
53.		52°01'45"N 17°30'26"E	dzwonnica, drewniana, XIX w.	988/A 06.03.1970	
54.		52°01'39"N 17°30'36"E	zespół pałacowy: - ruiny pałacu 2 poł. XVI w. - ogród, ob. cmentarz rzymskokatolicki - kaplica pałacowa	6357/30/A 12.03.1930 196/Wlkp/A 11.08.2004	
55.		Siedlemin 51°56'6.5"N 17°27'24.5"E	dwór, 1830 r.	73/19/54 12.05.1954	
56.		51°56'19"N 17°27'32"E	zespół kościoła parafialnego p.w. św. Mikołaja Biskupa, 1848r., 1925-1927 r. - kościół - kostnica, 1899 r. - teren cmentarza kościelnego, XVII-XIX w. - ogrodzenie cmentarza - otoczenie zespołu kościoła	842/Wlkp/A 02.02.2012	

Lp.	Gmina	Miejscowość, współrzędne obiektu	Obiekt, opis, adres itp.	Nr i data rejestru	Uwagi
57.		Tarce 52°00'4.5"N 17°35'34"E	zespół pałacowy: - pałac, 1871 r. - park, I poł. XIX w.	1390/A 24.02.1973	
58.		Wilkowyja 52°00'29"N 17°32'34"E	zespół kościoła par. p.w. św. Wojciecha: - kościół, 1855-1858 r. - cmentarz przykościelny - ogrodzenie, mur. z 2 bramami i futka boczną, 2 poł. XIX w. - plebania, 2 poł. XIX w., po 1920 r. - budynek gospodarczy, 2 poł. XIX w. - ogród plebański	529/Wlkp/A 06.08.2007	
59.		Witaszyce 51°56'22"N 17°33'45"E	kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, 1927-1931 r., 1959 r.	472/Wlkp/A 28.02.2007	
60.		51°56'29.5"N 17°33'46"E	kościół filialny p.w. Świętej Trójcy, ob. dom parafialny, 1808 r.	kl.IV-73/7/54 11.01.1954 566/A 22.01.1991	
61.		51°56'33"N 17°33'43"E 51°55'26"N 17°32'30"E	zespół pałacowy, k. XIX w., Al. Wolności 35: - pałac, ok. 1900 r. - park, XIX-XX w. - dwór, ul. Słupska 1, I poł. XIX w., 1920 r.	1635/A 11.11.1974 474/Wlkp/A zawiadomienie z 07.03.2007 497 10.03.1989 474/Wlkp/A zawiadomienie z 07.03.2007	
62.		Zakrzew 51°55'26"N 17°32'26"E 51°55'26"N 17°32'30"E	zespół pałacowy, 2 poł. XIX w.: - pałac, 1886 r. - park - brama parkowa	1460/A 03.09.1973 713/A 23.11.1995	
63.	Kotlin	Kotlin 51°55'19"N 17°38'58"E	kościół par. p.w. św. Kazimierza, 1858 r.	1505/A 28.03.1974	
64.		51°55'4.5"N 17°39'29"E	zespół dworski, 2 poł. XVIII w. i 2 poł. XIX w.: - dwór - park	IV-73/22/54 15.05.1954 560/Wlkp/A 28.11.2007	
65.		51°55'3.58"N 17°39'24.12"E	spichrz, 1847 r.	166/239/A 11.09.1968	
66.		51°55'3.58"N 17°39'24.12"E	- piec wypalowy, kręgowy systemu Hoffmanna, 1888 r. - teren cegielni	754/Wlkp/A 25.06.2009	
67.		Kurcew 51°56'28.5"N 17°42'05"E	zespół dworski, poł. XIX w.: - dwór - park	505/A 24.05.1988 265/Wlkp/A 02.12.2005 265/Wlkp/A 02.12.2005	
68.		Magnuszewice 51°55'34"N 17°35'58"E	kościół par. p.w. św. Barbary, drewniany, poł. XVIII w.	kl.IV-73/26/54 06.05.1954 565/A 22.01.1991	
69.		51°55'19.38"N 17°36'30.74"E	dzwonnica drewniana, 1816 r.	743/A 15.09.1969	
70.		Orpiszewek 51°53'31"N 17°40'09"E	pałac (nr 14), 1815 r.	508/A 09.12.1988	
71.		Sławoszew 51°57'13.5"N 17°41'8.5"E	kościół par. p.w. św. Zofii, drewniany, 1717 r.	kl.III-885/12/61 27.12.1961	

Lp.	Gmina	Miejscowość, współrzędne obiektu	Obiekt, opis, adres itp.	Nr i data rejestru	Uwagi
72.		51°57'12"N 17°41'10"E	dwór, 1 poł. XIX w.	989/A 07.03.1970	
73.		Twardów 51°56'42.5"N 17°37'11"E	pałac (nr 97), 2 poł. XIX w.	480 09.12.1988	
74.		51°56'39"N 17°37'17"E	- kościół par. p.w. św. Apostołów Piotra i Pawła, 1885-1896 r. - cmentarz przykościelny - ogrodenie	91/Wlkp/A 26.06.2002	
75.	Żerków	Brzostków 52°05'46"N 17°34'20.5"E	kościół par. p.w. św. Jana Chrzciciela, 1839-1840 r.	kl-IV-93/1-3/53 31.12.1953	
76.		52°05'46"N 17°34'20.5"E	dwór, 1 poł. XIX w.	kl-IV-73/15/54 12.05.1954 406/Wlkp/A 21.08.2006	
77.		52°05'46"N 17°34'20.5"E	Spichrz	738/A 13.09.1964 406/Wlkp/A 21.08.2006	
78.		52°05'46"N 17°34'20.5"E	park z otoczeniem	406/Wlkp/A 21.08.2006	
79.		Komorze 52°07'07"N 17°38'16"E	zespół dworski, 2 poł. XIX w.: - dwór - park - ogrodenie - szklarnia	518/A 22.06.1990	
80.		Kretków 52°04'30.5"N 17°39'50"E	kościół p.w. MB Pocieszenia, XVIII/XIX w.	453/A 16.07.1985	
81.		Lgów 52°06'30.14"N 17°32'16.41"E	kościół filialny p.w. Narodzenia NMP, drewniany, XVII/XVIII w.	kl.IV-73/33/54 25.05.1954 583/A 22.01.1991	
82.		Lubinia Mała 51°59'50.88"N 17°39'19.71"E	dom nr 97, tzw. dwór w zespole folwarcznym, drewniany, pocz. XIX w. i 2 poł. XIX w.	118/Wlkp/A 14.02.2003	
83.		Miniszew 52°02'36.58"N 17°41'35.28"E	dwór, 1 poł. XIX, 1930 r.	479/A 23.09.1985	
84.		Przybysław 52°06'20.93"N 17°37'37.1"E	zespół dworski: - dwór - ogród - ogrodenie	520 31.12.1990	
85.		Raszewy 52°04'50.76"N 17°36'52.36"E	zespół pałacowy: - pałac, 1887-1888 r. - park, 2 poł. XIX w.	1391/A 24.02.1973	
86.		Smielów 52°06'23.15"N 17°34'17.98"E 52°06'24.08"N 17°34'28.88"E	zespół pałacowy, k. XVIII-XX w.: - pałac - park	kl.IV-73/19/52 11.03.1952 kl.IV-73/121/54 12.07.1954	
87.		52°06'33.84"N 17°34'15.56"E	budynki folwarczne (przy zespole pałacowym), k. XV III w.: - spichrz - stajnia, ob. Obora	kl.III-885/13/61 27.12.1961	
88.		Zerków 52°04'7.68"N 17°33'47.95"E	układ urbanistyczny granice obszaru określają i obejmują: ul. Targowisko, ul. Mickiewicza, ul. Ogrodowa, ul. Kościelna, ul. Jarocińska, ul. Moniuszki	664/A 15.03.1993	
89.		52°04'2.75"N 17°33'59.83"E	kościół par. p.w. św. Stanisława Biskupa, 1717-1718 r.	619/A 16.03.1991	
90.		52°04'21.47"N 17°33'43.99"E	- kościół ewangelicki, pocz. XX w., ul. Mickiewicza 32, ob. nieużytkowany - cmentarz przykościelny	83/Wlkp/A 22.02.2002	

Lp.	Gmina	Miejscowość, współrzędne obiektu	Obiekt, opis, adres itp.	Nr i data rejestru	Uwagi
91.		52°04'7.44"N 17°34'6.82"E	kaplica cmentarna p.w. Świętego Krzyża, 1708 r.	990/A 07.03.1970	
92.		52°06'33.84"N 17°34'15.56"E 52°06'33.84"N 17°34'15.56"E	zespół pałacowo-parkowy, ob.: - brama pałacowa, ul. Kościelna 3, pocz. XVIII w. - stróżówka, pocz. XVIII w. - park z ogrodem użytkowym, I poł. XIX w. - otoczenie - mrowane ogrodzenie z bramą wjazdową gospodarczą do ogrodu użytkowego, mur, 1926 r.	867.Wlkp/A 13.08.2012 27/A 9.12.1964 867.Wlkp/A 13.08.2012 991/A 7.03.1970 867.Wlkp/A 13.08.2012 867.Wlkp/A 13.08.2012	
93.		52°04'2.1"N 17°33'55.12"E	poczta ze stajnią, ul. Kościelna 7, XVIII/XIX w.	992/A 07.03.1970	
94.		52°04'5.88"N 17°33'50.47"E	dom, ul. Jarocińska 1, I poł. XIX w.	996/A 11.03.1970	
95.		52°04'3.94"N 17°33'50.15"E	dom, ul. Jarocińska 5/6, I poł. XIX w.	997/A 11.03.1970	
96.		52°04'7.25"N 17°33'45.58"E	dom, Rynek 11, I poł. XIX w.	1210/A 2.09.1970	
97.		52°04'7.75"N 17°33'45.61"E	dom, Rynek 12, I poł. XIX w.	993/A 07.03.1970	
98.		52°04'8.9"N 17°33'48.49"E	dom, Rynek 17, I poł. XIX w.	994/A 11.03.1970	
99.		52°04'8.87"N 17°33'49.39"E	dom, Rynek 18, I poł. XIX w.	995/A 07.03.1970	

Użyte w wykazach skróty oznaczają:

b. nr – bez numeru	kam. - kamienny	p.w. – pod wezwaniem
ćw. – ćwierć	l. – lata	par. – parafia
d. – dawnego	metal. – metalowy	przebud. – przebudowano
dobud. – dobudowano	mur. – mrowany	pocz. – początek
fil. – filiarny	ob. – obecnie	szach. – szachulcowy
k. – koniec	p. – przedtem	wg. proj. – według projektu

5.3.2. Zabytki nieruchome zlokalizowane na terenie powiatu jarocińskiego

Rozmieszczenie zabytków nieruchomych na terenie powiatu jarocińskiego:

- a) rejestr zabytków – ilość: miasto – 41, wieś – 57; razem 98
b) ewidencja zabytków – ilość: miasto – 484, wieś – 743; razem 1227

Tabela 1. Zasoby zabytków nieruchomych na terenie gmin powiatu jarocińskiego*

Gmina	Znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków	Wpisane do rejestru zabytków
Jaraczewo	266	19
Jarocin	559	41
Kotlin	112	12
Żerków	290	26
Razem	1227	98

* Dane pochodzą z 2010 r. W/w wykazy mogą ulec zmianie

5.3.3. Zabytki ruchome

Zgodnie z art. 3, pkt 1 i 3 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytek „ruchomy”, to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością, stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

W myśl art. 6, ust. 1, pkt 2 ww. ustawy, ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania, zabytki ruchome będące w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- b) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- c) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- d) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 Ustawy o bibliotekach z dnia 27 czerwca 1997 r. (Dz. U. z 2012 r., poz. 642 ze zm.),
- e) instrumentami muzycznymi,
- f) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- g) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Do rejestru zabytków ruchomych wpisywane są także nie wymieniane w ustawie obiekty, których „ruchomość” jest problematyczna. Są to mające wartość

artystyczną detale architektoniczne czy dekoracje architektoniczne (polichromie, sztukaterie), stale połączone z podłożem elementy wyposażenia wnętrz (różnego rodzaju struktury ołtarzowe, epitafia, kominki, piece) oraz elementy tzw. małej architektury (rzeźby ogrodowe, wodotryski, niekubaturowe kapliczki, krzyże przydrożne czy nagrobki cmentarne).

Do rejestru zabytków ruchomych nie wpisuje się natomiast obiektów chronionych na podstawie odrębnych przepisów: Ustawy o muzeach z dnia 21 listopada 1996 r. (Dz. U. z 2012, poz. 987), Ustawy o bibliotekach z dnia 27 czerwca 1997 r. (Dz. U. z 2012 r., poz. 642 ze zm.), Ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach z dnia 14 lipca 1983 r. (Dz. U. z 2011 r. nr 123, poz. 698 ze zm.), a także Rozporządzenia Ministra Kultury w sprawie wywozu zabytków i przedmiotów o cechach zabytków za granicę z dnia 18 kwietnia 2011 r. (Dz. U. nr 89, poz. 510).

Decyzje o wpisie do rejestru zabytków gromadzone są w Wojewódzkich Urzędach Ochrony Zabytków, a odpisy tych decyzji, z terenu całego kraju, w siedzibie NID przy ul. Kopernika 36/40 w Dziale Ewidencji i Rejestru Zabytków.²

Kościół parafialny p.w. św. Walentego w Radlinie posiada w swoim wnętrzu blisko 60 obiektów o wysokiej wartości zabytkowej i artystycznej.

Zabytki ruchome w powiecie jarocińskim reprezentowane są głównie przez zespoły wystroju i wyposażenia obiektów sakralnych. Teren jest dość bogaty w kościoły, zatem w ich wnętrzach mamy również do czynienia z obfitością zabytków malarstwa rzeźby i rzemiosła artystycznego. Zarówno ich poziom artystyczny jak i stan zachowania są zróżnicowane. Istotny jednak dla znakomitej większości jest fakt, iż stanowią one nieprzeliczną na inne walory wartość historyczną. Najciekawszym zespołem, zarówno pod względem poziomu artystycznego jak i jednorodności jest zespół wystroju i wyposażenia kościoła parafialnego p.w. św. Stanisława w Żerkowie obejmujący 65 zabytków (91/B/Ka z 1975 r.). Bardzo bogata dekoracja świątyni jest jedną z wzorowych przykładów wielkopolskiego baroku. Składają się na nią polichromie wykonane przez franciszkańskiego brata Adama Swacha i dopełniające je sztukaterie, tworząc w żerkowskim kościele przykład wyrafinowanej dekoracji o ciekawym programie ikonograficznym. Prace konserwatorskie zmierzające do pełnego odtworzenia pierwotnego wyglądu wnętrza rozpoczęto w 2005 roku od konserwacji malowideł na sklepieniu oraz usunięciu powstałych podczas renowacji w latach 60. XX w. niewłaściwych nawarstwień i uzupełnień. W Żerkowie do parafii p.w. św. Stanisława należy również kaplica cmentarna gdzie wpisani do rejestru 3 zabytki.

² http://www.nid.pl/pl/Dla_specjalistow/Badania_i_dokumentacja/zabytki-ruchome/

Ważnym obiektem o bogatym wystroju składającym się z wielu zabytków ruchomych jest kościół farny w Jarocinie p.w. św. Marcina (75/B/Ka z 1975 r.), w którym w ostatnich latach przeprowadzono kompleksową konserwację i restaurację wyposażenia obejmującą większość jego elementów zarówno ołtarzowych, jak i sztukatorskich uzupełniając ją malowaniem wewnątrz kościoła. Stan zachowania zabytków ruchomych w tym kościele można określić jako dobry i bardzo dobry.

Znaczącym kościołem w omówienie problematyki zabytków ruchomych jest kościół parafialny p.w. Św. Walentego w Radlinie (81/B/Ka z 1975 r.) posiadający w swoim wnętrzu ponad 60 obiektów o wysokiej wartości zabytkowej i artystycznej. Większość obiektów w dostatecznym stanie zachowania. Najcenniejszym zabytkiem z wyposażenia kościoła jest nagrobek Opalińskich.

Kościół drewniane

Charakterystyczne dla powiatu jarocińskiego jak i tej części ziemi wielkopolskiej jest występowanie kościołów drewnianych wznoszonych zarówno w technice szkieletowej jak i zrębowej.

Najlepiej prezentują się zakonserwowane w ostatnich latach zabytki kościoła filialnego p.w. Narodzenia NMP w Lgowie (80/B/Ka z 1975 r.). Zespół zabytków w świątyni po przeprowadzonych pracach konserwatorskich w tym także finansowanych przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków prezentuje historyczne nawarstwienie się stylów od XVI wiecznych elementów ołtarzy pochodzących z wieku XVII aż po XIX-wieczne. Ciekawym odkryciem było ujawnienie nieznanych dotąd XVII-wiecznych malowideł we wnętrzu kościoła.

Interesujący różnorodny zespół zabytków ruchomych funkcjonuje w kościele parafialnym p.w. św. Andrzeja w Golinie (73/B/Ka z 1975 r.). Obecnie kościół jest wyremontowany na zewnątrz, trwają prace konserwatorskie wewnątrz kościoła.

Wyposażenie kościoła parafialnego p.w. św. Barbary w Magnuszewicach (79/B/Ka z 1975 r.) składa się z wielu elementów wśród których znaleźć można rzeźby z przełomu XVI i XVII w. Wewnątrz kościoła znajdują się barokowe rzeźby jak i argenteria.

Zabytki ruchome z kościoła parafialnego p.w. św. Zofii w Sławoszewie (59/B/Ka z 1974 r.) to zespół snycerski ołtarzowej i rzeźby, pochodzi w większości z XVIII w. Skromne wyposażenie kościoła w Paniencie p.w. Imienia Jezusa (83/B/Ka z 1975 r.) złożone zostało z wielu różnorodnych stylistycznie elementów, spośród których najciekawszy jest umieszczony w głównym ołtarzu wczesnobarokowy obraz MB z Dzieciątkiem.

Wyposażenie i wystrój kościoła p.w. św. Trójcy w Noskowie (89/B/Ka z 1975 r.) to stosunkowo niewielki zespół złożony z przykładów drewnianej barokowej rzeźby (także gotyckiej) oraz malarstwa kompilowanych w późniejszych zestawieniach.

Rusko - wyposażenie i wystrój kościoła p.w. św. Wojciecha w większej części zostały wpisane do rejestru zabytków (88/B/Ka z 1975 r.). Dlatego ważne jest, by prace konserwatorskie odbywały się pod nadzorem konserwatora zabytków.

Inne kościoły

Oprócz kilku kościołów wymienionych w wcześniej na terenie powiatu dostrzegamy także pozostałe świątynie katolickie kryjące w swoich wnętrzach ciekawe przykłady rzeźby snycerki ołtarzowej, polichromii, witraży kamieniarki oraz składające się na oryginalne wystroje swą różnorodnością, zaświadczające o historyczności parafii i dające świadectwo hojności donatorów i oddające gusty artystyczne naszych przodków:

Mieszków - kościół parafialny p.w. św. Wawrzyńca zespół wyposażenia i wystroju (81/B/Ka z 1975 r.) obejmuje kilkadziesiąt głównie późnobarokowych obiektów. Zabytki z mieszkowskiego kościoła charakteryzują się bardzo dobrym stanem zachowania, tworząc we wnętrzu prawie jednorodny zespół obiektów podkreślający urodę późnobarokowej świątyni. Obecnie trwają prace remontowe zewnętrzne tj. wymiana dachu oraz remont chodników wokół świątyni.

Siedlemin - kościół parafialny p.w. Mikołaja Biskupa zespół wyposażenia i wystroju (85/B/Ka z 1975 r.). Do rejestru zabytków wpisano głównie zespół tabliczek wotywnych i sukienek - dzieł sztuki złotniczej kościoł prowincjonalnych warsztatów. Do zespołu należą też interesujące przykłady rzeźby z XVI i XVII w.

Jaraczewo - wyposażenie i wystrój kościoła parafialnego p.w. św. Marii Magdaleny (74/B/Ka z 1975 r.) prezentują w większości styl klasycyzujący dominujący we wnętrzu świątyni, choć znajdują się starsze obiekty m.in. obraz MB z Dzieciątkiem oraz rzeźby świętych biskupów i argenteria.

Góra - wyposażenie i wystrój kościoła parafialnego p.w. Wniebowzięcia NMP w części zostały wpisane do rejestru zabytków pod numerem 56/B/Ka decyzją z 14 czerwca 1974 roku - łącznie 18 obiektów.

Zespół zabytków ruchomych z kościoła p.w. św. Kazimierza w **Kotlinie** (139/B/Ka z 1974 r.) wymaga uzupełnienia w ewidencji. Wystrój kościoła parafialnego p.w. św. Jana Chrzyciela w **Brzóstkowie** (72/B/Ka z 1975 r.) wymaga również uzupełnienia w ewidencji. Podjęte prace przy ambonie oraz nagrobkach: Ludwika Szczanieckiego

i Antoniego Czarneckiego. XVII wieczny obraz Matki Boskiej Śnieżnej należy określić jako dobre.

Wyposażenie i wystrój kościoła parafialnego p.w. MB Pocieszenia w **Kretkowie** (57/B/Ka z 1974 r.) prace konserwatorskie powinny zmierzać do przywrócenia dawnej polichromii świątyni.

Witaszyce - kościół parafialny p.w. św. Trójcy - zespół wyposażenia i wystroju wpisany do rejestru zabytków (60/B/Ka z 1974 r.)razem 5 obiektów - skromny zespół obejmujący głównie sepulkralia.

We wszystkich tych kościołach istnieje potrzeba rozszerzenia i uzupełniania do wpisu rejestru zabytków. Poza rejestrem znajdują się całe zespoły wyposażenia jak przypadku jarocińskiej parafii p.w. Chrystusa Króla, gdzie nieobjętym wpisem jest cały wystrój powstały równocześnie z budową kościoła i wyposażenia, kościoła w Siedleminie, gdzie objęty wpisem do rejestru został jedynie zespół tabliczek wotywnych.

Jarocin - kościół parafialny p.w. Chrystusa Króla zespół wyposażenia i wystroju - wpisano zaledwie cztery obiekty pochodzące z czasów przed budową i wyposażeniem obecnej świątyni. Zabytki ruchome zachowane są w dobrym stanie.

Zabytki ruchome nieobjęte wpisem do rejestru zabytków

Poza zabytkami wymagającymi rozszerzenia wpisów dla już wpisanych zespołów na terenie powiatu istnieją ponadto zespoły wystroju i wyposażenia wewnątrz dotychczas niezawidencjonowane i nieobjęte wpisem do rejestru zabytków w kościołach jednorodnie neogotyckie zespoły w Wilkowie, Pogorzeliczy i Twardowie wzbogacone są pojedynczymi starszymi zabytkami pochodzącymi z poprzednich świątyń i świadczącymi o historii parafii. Najciekawszy i najlepiej zachowany zespół znajduje się w kościele w Twardowie złożony jest m.in. z interesujących polichromii na ścianach i sklepieniu kościoła. Po przeprowadzonych pracach konserwatorskich zabytki ruchome we wnętrzu kościoła znajdują się w dobrym i bardzo dobrym stanie zachowania.

Zespół wyposażenia o zróżnicowanym charakterze znajduje się w kościele w Potarzystwie, zaś posiadający cechy modernizmu i symbolizmu charakterystyczne dla XX-lecia międzywojennego kiedy powstała miejscowa świątynia - kościół w Cielczy. Skromne elementy wyposażenia kościoła w Witaszycach wymagają przynajmniej zewidencjonowania.

Wystrój rezydencji

Oprócz wystroju i wyposażenia wewnątrz sakralnych na terenie powiatu jarocińskiego istnieją także interesujące przykłady dekoracji wewnątrz rezydencjonalnych. Ich zespoły zostały także

wpisane do rejestru zabytków. Najbardziej znany pałac w Śmielowie (89/B/Ka z 1975 r.) (139/B/Ka z 1955 r.) składający się ze sztukaterii i polichromii. Zespołem o zupełnie odmiennym charakterze jest wyposażenie pałacu w Jarocinie - dawniej rezydencji rodu Radolińskich (78/B/Ka z 1975 r.)- 33 obiekty to głównie elementy stolarskie, których meblarskie zachowanie w większości są w dobrym stanie. Poza pałacami w Śmielowie i Jarocinie wart zauważenia jest zespół malowideł stanowiący element wystroju pałacu w Raszewach przedstawiający widoki posiadłości rodziny Czameckich, który powinien być wpisany do ewidencji zabytków.

Figury przydrożne i kapliczki

Na terenie powiatu wpisano do rejestru zabytków kilka figur i kapliczek przydrożnych:

Figura świętego Wawrzyńca przed kościołem w Jarocinie (77/B/Ka z 1975 roku) w dobrym stanie, figura św. Wawrzyńca z Gęczewa (53/B/Ka z 1974 r.), figura św. Walentego z Zalesia (61/B/Ka z 1975 r.), figura Matki Boskiej przed kościołem w Rusku (86/B/Ka z 1975 r.) - obiekty w dobrym lub średnim stanie.

Na koniec 2014 r. w wojewódzkich kartotekach ewidencji zabytków Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków na terenie powiatu jarocińskiego figuruje 8 samochodów oraz 5 motocykli. Pojazdy posiadają karty ewidencyjne ruchomych zabytków techniki. Najstarszym pojazdem jest Ford T wyprodukowany w 1926 r., a najmłodszym Mercedes 126 500 SEC. Właściciele bardzo dbają o pojazdy. Prezentowane są często podczas zlotów lub rajdów.

5.3.4. Wykaz pojazdów zabytkowych (wpisanych do woj. kartoteki ewidencji zabytków Woj. Urzędu Ochrony Zabytków, którym wydano karty ewidencyjne ruchomych zabytków techniki).

Lp	Nr rej	Rodzaj/ Marka	Rok prod	Uwagi
1	PJA 1A	Sam. os./Porche 924	1979	
2	PJA 2A	Motocykl/IZ 49	1958	
3	PJA 3A	Samochód osobowy /Ford Mustang	1966	
4	PJA 4A	Motocykl/Jawa 356	1958	
5	PJA 6A	Sam/os./Ford T	1926	
6	PJA 7A	Samochód specjalistyczny pożarowy / Żuk	1971	
7	PJA 8A	Samochód osobowy/Wołga GAZ-21	1958	
8	PJA 9A	Samochód osobowy/Warszawa M20	1959	
9	PJA 1C	Samochód osobowy/Warszawa 223	1969	
10	PJA 2C	Motocykl/Indian 741 B	1940	
11	PJA 7C	Samochód osobowy/Mercedes 126 500 SEC	1988	
12	PJA 8C	Motocykl/Junak M10	1962	
13	PJA 9C	Motocykl MZ TS-250	1973	

5.3.5. Zabytki archeologiczne

Zabytkiem archeologicznym jest każdy ślad działalności człowieka znajdujący się w ziemi lub pod wodą, którego zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Można wyróżnić dwa typy zabytków archeologicznych: ruchome i nieruchome. Zabytki ruchome to przedmioty związane z działalnością człowieka w przeszłości, wytwory pracy ludzkiej, takie jak naczynia, narzędzia, ozdoby, broń, itp. Znacznie ważniejsze z perspektywy nauki i ochrony dziedzictwa są jednak nieruchome zabytki archeologiczne, nazywane też stanowiskami archeologicznymi. Są to obszary, w obrębie których występują źródła archeologiczne wraz z otaczającym je kontekstem, czyli bezpośrednim otoczeniem, układem warstw glebowych oraz zespołem danych, określających ich położenie. Mogą to być grodziska, cmentarzyska, pozostałości dawnych osad, nawarstwienia miast, nawarstwienia związane z funkcjonowaniem zamków, wsi historycznych, itd.

W świetle ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytek archeologiczny to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów, albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem (art. 3 ust. 4).

Należy zauważyć, że żadna z aktualnie obowiązujących w Polsce definicji zabytku archeologicznego nie zawiera cezurę czasowej.

Jedną z form ochrony zabytków stanowi wpis do rejestru zabytków. Zgodnie z danymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa w rejestrze zabytków na terenie kraju figuruje obecnie 7628 stanowisk archeologicznych (stan na dzień 30 kwietnia 2013 r.).

Wpisu do rejestru dokonuje wojewódzki konserwator zabytków. Zabytki archeologiczne wpisywane są do księgi „C” rejestru na zasadach określonych w rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. Decyzje o wpisie do rejestru zabytków przechowywane są we właściwych terenowo wojewódzkich urzędach ochrony zabytków. Odpisy decyzji z terenu całego kraju gromadzone są w siedzibie Działu Archeologii NID przy ul. Szeroki Dunaj 5 w Warszawie.³

³ http://www.nid.pl/pl/Dla_specjalistow/Badania_i_dokumentacja/zabytki-archeologiczne/

5.3.6. Wykaz stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków znajdujących się na terenie powiatu

Lp.	Gmina	Miejscowość	Nr stan. w miejs	AZP	nr stan.	nr rejestru
1.	Jaraczewo	Gola cmentarzysko kultury pomorskiej		62-31		1464/A 27.09.1973 r.
2.		Góra cmentarzysko kultury łużyckiej		61-32		1471/A 28.09.1973 r.
3.		Jaraczewo cmentarzysko kultury grobów skrzynkowych		62-31		262/KA 10.07.1969 r.
4.		Łobez grodzisko wczesnośredniowieczne		62-31		1463/A 27.09.1973 r.
5.	Jarocin	Potarzyca grodzisko późnośredniowieczne	25	63-32	52	1465/A 27.09.1973 r.
6.		Cząszczew grodzisko wczesnośredniowieczne	2	61-32	84	1466/A 27.09.1973 r.
7.		Golina grodzisko wczesnośredniowieczne	1	63-33	35	1474/A 28.09.1973 r.
8.		Golina grodzisko wczesnośredniowieczne	1	63-33	35	1474/A 28.09.1973 r.
9.		Roszków cmentarzysko kultury łużyckiej		62-32		801/A 08.12.1969 r.
10.		Siedlemin osada wczesnośredniowieczna	21	63-32	53	1477/A 29.09.1973 r.
11.	Końcin	Wola Książęca osada wczesnośredniowieczna		62-34		376/KA 27.09.1973 r.
12.	Żerków	Żółków grodzisko wczesnośredniowieczne	5	60-34		1476/A 29.09.1973 r.
13.		Lubinia Mała grodzisko wczesnośredniowieczne		61-34		1470/A 16.02.1983 r.
14.		Lubinia Mała grodzisko wczesnośredniowieczne		61-34		1469/A 27.09.1973 r.
15.		Śmielów osada wczesnośredniowieczna	1	59-34	24	1472/A 28.09.1973 r.
16.		Śmielów osada wczesnośredniowieczna	3	60-35	35	1473/A 28.09.1973 r.
17.		Raszewy grodzisko średniowieczne	1	59-34	35	1467/A 27.09.1973 r.
18.		Prusinów osada kultury przeworskiej	3	60-35	35	485/A 27.10.1986 r.

* dane z 12 lipca 2007 r. przekazane przez Wielkopolski Urząd Ochrony Zabytków w Poznaniu do Starostwa Powiatowego w Jarocinie

5.3.7. Park Kulturowy

W celu ochrony wyjątkowych walorów krajobrazu kulturowego miasta Żerkowa, wsi Brzostków, Gęczew, Łgów i Śmielów oraz wyróżniających się krajobrazowo terenów, w tym elementów przyrodniczych i ukształtowanych w wyniku działalności człowieka, uchwałą Rady Miejskiej Żerkowa w roku 2007 utworzony został Park Kulturowy pod nazwą 'Mickiewiczowi Park Kulturowy'. To jedyny Park Kulturowy w Wielkopolsce.

W celu ochrony Mickiewiczowskiego Parku Kulturowego wprowadzone zostały zakazy i ograniczenia prowadzenia prac przeobrażających teren Parku Kulturowego a w szczególności takich jak:

- naruszanie nawarstwień kulturowo – osadniczych od czasów pradziejowych po okres nowożytny,

- naruszanie istniejącego zagospodarowania poprzez zmiany historycznie ukształtowanych układów zabudowy, gabarytów i kształtu budynków,
- deformacji kompozycji urbanistycznej i rualistycznej, naruszenie kompozycji zieleni naturalnej i ukształtowanej,
- zmiany ukształtowanych historycznie funkcji terenu, zespołów zabudowy i poszczególnych obiektów.

Ewentualne odstępianie od wynikających z Uchwały o utworzeniu Mickiewiczowskiego Parku Kulturowego zakazów i ograniczeń, jest możliwe tylko po uzgodnieniu z organem konserwatorskim tj. Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

5.3.8. Charakterystyka rozwoju osadnictwa na terenie powiatu jarocińskiego

Pradzieje Ziemi Jarocińskiej - w epoce Kamienia i Brązu⁴

W ciągu ponad stu lat poszukiwań archeologicznych na obszarze Ziemi Jarocińskiej, zgromadzona została olbrzymia ilość znalezisk, które dziś w głównej mierze wzbogaca zbiory Muzeum Archeologicznego w Poznaniu i Muzeum Regionalne w Jarocinie. Na druga połowę XIX wieku datowane są bowiem zainteresowania starożytników - amatorów, w kolejkach których, obok skrzętnie gromadzonych pamiątek historycznych, znalazły się także zabytki archeologiczne. Tym sposobem pierwsze zabytki archeologiczne z terenu Ziemi Jarocińskiej, trafiły do zbiorów prywatnych rodziny Radolińskich w Jarocinie, które jednak zaginęły. Dopiero początek XX wieku przyniósł istotne zmiany w sposobie pozyskiwania zbiorów archeologicznych, a mianowicie drogą systematycznie prowadzonych powierzchniowych i wykopalisk. Trzeba w tym miejscu podkreślić, że do najważniejszych momentów prawidłowo prowadzonych badań archeologicznych należy przede wszystkim wykonanie możliwie najbardziej szczegółowej dokumentacji wydobywanych z ziemi czy zbieranych z powierzchni zabytków. Ten nowy sposób prowadzenia badań archeologicznych odnajdujemy po raz pierwszy w działalności księdza Feliksa Gibasiewicza z Siedlemina, który działając w porozumieniu z profesorem Józefem Kostrzewskim z Muzeum Prowincjonalnego w Poznaniu, organizował w tym rejonie w latach 1905-1927 pierwsze z prawdziwego zdarzenia badania wykopaliskowe na terenie Ziemi Jarocińskiej.

---

⁴ Urząd Miasta i Gminy Jaroin "Zapiski jarociński" nr 1, Jarocin 1983 r.

Silny w skali całego kraju ośrodek archeologii poznańskiej, działający pod kierownictwem i opieką Profesora Józefa Kostrzewskiego, rozwijał dalsze systematyczne badania wykopaliskowe także w okresie powojennym. Do najważniejszych osiągnięć należy przebadanie dwóch stanowisk kultury łużyckiej: cmentarzyska w Nowym Mieście nad Wartą i osady otwartej w Kotlinie, a także cmentarzyska kultury pomorskiej w Jaraczewie.

Powstałe w roku 1960 Muzeum Regionalne w Jarocinie wyznacza nowy etap opieki nad zabytkami archeologicznymi. Ograniczające się początkowo do ekspozycji wypożyczonych zbiorów, od roku 1974 muzeum prowadzi własne badania wykopaliskowe. Dotychczas wysiłkiem muzeum w Jarocinie zostały przebadane dwa niezwykle interesujące stanowiska archeologiczne: osada kultury trzcinieckiej w Lgowie i cmentarzysko kultury łużyckiej w Jarocinie.

Pełny obraz pradziejów tworzą kultury archeologiczne. Dla archeologa, najogólniej tłumacząc, kultura archeologiczna, to wybór typowych i charakterystycznych cech ceramiki, narzędzie, obrządku pogrzebowego, które w danym okresie czasu są wspólne i rozpoznawalne na szerszym obszarze. Stąd też nazwa kultury archeologicznej bierze swój początek od charakterystycznych form naczyń (np. kultura pucharów lejkowatych - od przewodniej formy naczyń w kształcie lejka), od charakterystycznego ornamentu (np. kultura ceramiki sznurowej, od zdobienia naczyń przy użyciu sznura), bądź też od miejsca pierwszych znalezisk (np. kultura pomorska - od Pomorza, itp.).

W epoce kamienia

Od zarania dziejów Ziemia Jarocińska odgrywała znaczącą rolę w kształtowaniu się osadnictwa na terenie Wielkopolski, dzielnicy, która kładła najmocniejsze podwaliny powstania późniejszej państwowości polskiej. Zawdzięczał to obszar Ziemi Jarocińskiej przede wszystkim naturalnemu położeniu w zbiegu dwóch rzek: Prosny i Warty, do których z kolei uchodzą dwie mniejsze rzeki" Lubieszka i Lutynia. Tak więc bardzo dobrze rozwinięte warunki wodne i dobre jakościowo gleby brunatne, skupione zwłaszcza w części południowej, sprawiły, że z chwilą wycofania się lodowca z tego obszaru mogli zjawić się tu pierwsi osadnicy (ok. 12.000-10.000 l. p. n.e.) Wycofujący się w tym czasie lodowiec skandynawski w głównej mierze ukształtował dzisiejszy krajobraz powodując największe jego zmiany w okolicach Żerkowa, gdzie został najbardziej pofałdowany (tzw. Szwajcaria Żerkowska). Z tego też okresu czasu pochodzą dużych rozmiarów polodowcowe głazy

narzutowe, z których największy spoczywa po dziś dzień pod Jarocinem, przy drodze do Gostynia. Stopniowe ocieplenie się klimatu, zwłaszcza X i IX tysiąclecie p.n.e. miało wpływ na rozwój szaty roślinnej, początkowo (w okresie chłodniejszym) tundrowej, później (w okresie klimatu atlantyckiego - ok. 6.000 l p. n.e.) aż po wysokie piętra roślinności lasu mieszanego. Ukształtowane w tym czasie koryta rzek i bagniste tereny nadrzeczne, zwłaszcza wzdłuż Warty, obfitowały w duże ilości ryb i ptactwa wodnego, które były podstawą bytu gospodarczego najstarszych osadników Ziemi Jarocińskiej w środkowej epoce kamienia (ok. 8000-4500 l. p.n.e.), opartego o gospodarkę zbieracko - myśliwsko - łowiecką. Na Tych obszarach spotykamy ślady najstarszych obozowisk, przynależnych do kultury chojnicko - pieńkowskiej.

Na wydmach Potarzycy, Brzostowa, Franciszkowa, Gąsiorowa i Prusinowa znalezione zostały krzemienne ostrza w formie trójkątów i trapezów, które pierwotnie osadzone w strzałach do łuku i harpunach stanowiły podstawowy element broni myśliwskiej. Do niezwykle rzadkich i cennych znalezisk z tego okresu należy zaliczyć przedmioty wykonane z rogu i kości, zgubione w trakcie polowania w bagnach czy korytach rzek. Z obszaru Ziemi Jarocińskiej znamy trzy przykłady takich zabytków: ostrze kościane wydobyte z koryta Warty koło Nowego Miasta, kościany grot oszczepu znaleziony w torfie kanału rzeki Obry w Goli oraz zupełnie unikalny okaz motyki rogowej, zdobionej rysunkiem ryby z Franciszkowa. Jakkolwiek oddzielenie zostały znalezione te dwie kategorie zabytków z Franciszkowa (wysokie ostrze trapezowate i motyka) to ich związek czasowy i kulturowy wydaje się być jednoznaczny i zdaje się wskazywać, że ich obecność jest udziałem społeczeństwa kultury maglemoskiej, której epicentrum osadnicze znajdowało się na terenach dzisiejszych północnych Niemiec i Danii. Te odległe związki zabytków z Franciszkowa pokazują jednocześnie, jak bardzo ruchliwy charakter miały grupy środkowej epoki kamienia na terenie Europy, w tym również w naszym interesującym zakątku.

W czasie gdy na terenie Ziemi Jarocińskiej egzystowały jeszcze i rozwijały się grupy ludzkie środkowej epoki kamienia, niektóre najbardziej urodzajne połacie ziem polskich (lessy Małopolski i Śląska), czarnoziem Kujaw i Ziemi Pyrzyckiej), zostały zasiedlone przez plemiona pierwszych hodowców bydła i rolników, którzy w latach 4500-4300 p.n.e. przybyli tu z obszarów zakarpackich. Pojawienie się najstarszych hodowców i rolników na ziemiach polskich, zapoczątkowuje nowy okres w pradziejach nazwany młodszą epoką kamienia, która trwa ok. 3000 lat. Przyjmuje się obecnie, że te nowo przybyłe plemiona przekazywały

stopniowo gospodarcze znajomości hodowli i uprawy roli tym plemionom, które zamieszkiwały tu od czasu środkowej epoki kamienia. Nim jednak to nastąpiło plemiona, które zasiedlały tereny Małopolski, Śląska, Kujaw i okolic Pyrzyc, utrzymały ze sobą żywe kontakty. Teren Ziemi Jarocińskiej stał się widownią takich kontaktów między plemionami Śląska i Kujaw. Poświadczają to luźno znalezione narzędzia kamienne (topory i siekiery o asymetrycznym ostrzu), a przede wszystkim unikalne znalezisko naczyń grupy brzesko - kujawskiej kultury lendzielskiej ze Szczonowa. Pierwszą miejscową kulturą, która przyjęła nowe zdobycze gospodarcze była kultura pucharów lejkowatych. Dużą osadę tej kultury znamy z Potarzycy, gdzie ksiądz Gibasiewicz zebrał z jej powierzchni w latach 1909-1912 kilkaset fragmentów naczyń, siekiery krzemienne i kamienne oraz drobne narzędzia krzemienne związane z oprawą skór. Inną Kulturą z późnego odcinka rozwoju młodszej epoki kamienia, której ślady osadnictwa odnajdujemy na terenie Ziemi Jarocińskiej, była kultura ceramiki sznurowej. Z tego okresu czasu pochodzi znalezisko wyjątkowo starannie wykonanego toporu kamiennego z Nowego Miasta nad Wartą z charakterystycznie dla tej kultury obwisłym ostrzem.

Osadnictwa Ziemi Jarocińskiej w środkowej i Młodszej epoce kamienia, można przyjąć, że rozwój najstarszych zamieszkałych tu społeczeństw zmierzał stopniowo od koczowniczego do osiadłego trybu życia, co było możliwe dzięki upowszechnieniu się u schyłku tego czasu gospodarki rolniczo - hodowlanej.

W epoce brązu

Podobnie jak napływały na ziemie polskie nowe zdobycze gospodarcze w okresie młodszej epoki kamienia, tak w latach 1800-1700 p.n.e. napłynęły z terenu dzisiejszych północnych Węgier pierwsze wyroby z brązu - metalu, którego stopniowo upowszechnienie, zwłaszcza w produkcji narzędzi, oznaczało przejście do wyższych form gospodarowania. Oczywiście napływ w tym pierwszym okresie gotowych przedmiotów brązowych wcale nie oznaczał zaniechania użytkowania wcześniej znanych surowców do produkcji narzędzi, głównie krzemienia. Z terenu Ziemi Jarocińskiej przykład ten najlepiej obrazuje osada kultury trzcinieckiej w Lgowie, gdzie obok skarbu przedmiotów brązowych, wystąpiła duża ilość zabytków krzemiennych, w tym grocików sercowatych do strzał łuku. Tak więc widzimy, że stara, zasiedlana ludność z okresu młodszej epoki kamienia, rozwijała się w tym miejscu nadal, nabywając drogą handlu przedmioty brązowe. We wspomnianej osadzie kultury trzcinieckiej w Lgowie, wystąpiła licznie ceramika, w tym formy dużych naczyń,

zasobowych, zdobione odciskami plecionki. Zdobienie naczyń odciskami plecionki było charakterystyczne dla innej, równoległe rozwijającej się kultury przedłużyckiej na obszarze Śląska skąd ten motyw zdobniczy został zapożyczony w kulturze trzcinieckiej. Te wpływy (zapożyczenia) stopniowo przekształciły oblicze kultury trzcinieckiej w kulturę przedłużycką i lużycką, której z kolei rozwój pozostawił chyba najwięcej śladów na terenie Ziemi Jarocińskiej w postaci licznych cmentarzysk ciałopalnych.

Począwszy od lat 1300/1200 p.n.e., stosowany dotychczas obowiązek szkieletowy uległ radykalnej zmianie i odtąd zmarłych chowano po uprzednim spaleniu ciała na stosie. Zwyczaj palenia zwłok stał się z nielicznymi wyjątkami, powszechny w całej Europie i przetrwał miejscami aż po wiek X n.e., kiedy to ostatecznie w okresie zapanowania chrześcijaństwa wrócono do obrządku szkieletowego. Z okresu rozwoju kultury lużyckiej epoki brązu pochodzą dwa cmentarzyska, które rozpoznano drogą systematycznie prowadzonych badań wykopaliskowych: w Nowym Mieście nad Wartą i Sierszewie. Powszechnie stasowaną formą grobu na tych cmentarzyskach był grób popielnicowy z obstawą kamienną. Centralne miejsce pojedynczego grobu zajmowała popielnica, w której złożone zostały przeplatane kości ludzkie i ozdoby, będące własnością zmarłego oraz szereg pomniejszych naczyń codziennego użytku tzw. przystawek. Dopiero tak zadbany rytuał pochowania zmarłego, z całym wyposażeniem na drogę pośmiertną, zapewniał spokój zmarłym i przeniesienie ich duch w zaświaty. W wyposażeniu grobu widać wielką staranność wykonania ceramiki i przyozdobienia jej niekiedy bardzo wymyślnymi wzorami, odczytywanymi jako symbole słońca. Stąd przypuszczenie, że w wierzeniach kultury lużyckiej, co szczególnie widoczne jest na terenie Śląska, kult Słońca odgrywał pierwszoplanową rolę. Brak osad z tego okresu uniemożliwia poznanie zajęć ludności kultury lużyckiej, chociaż należy przypuszczać, że były one bardzo zbliżone do tych, jakie znamy z nieco późniejszej osady w Kotlinie, gdzie ponad wszelką wątpliwość stwierdzono w podstawowych formach gospodarowania hodowlę i rolnictwo, a także tkactwo i obróbkę rogu. Na potwierdzenie tego mamy przykład znaleziska sierpnia brązowego z grobu w Nowym Mieście nad Wartą. Materiały z cmentarzyska w Nowym Mieście i Sierszewie pokazują ponadto jak bardzo spójną musiała być więź kulturowa między poszczególnymi grupami, zamieszkującymi w tym czasie obszar Ziemi Jarocińskiej.

W epoce żelaza⁵

Począwszy od pojawienia się kultury łużyckiej, obraz osadnictwa na terenie Ziemi Jarocińskiej staje się z każdym okresem pełniejszy i wyrazistszy. W pierwszym okresie pojawienia się żelaza, co miało miejsce ok. 650 l. p.n.e., w rozwoju kulturowym tego obszaru nie zaszły istotne zmiany. Ludność kultury łużyckiej, która w tym czasie na innych terenach zamykała się w grodach (Biskupin), chroniąc swój dobytek przed zagrożeniem scytyjskim, a także walkami wewnątrz plemiennymi, na terenie Ziemi Jarocińskiej przeżywa w spokoju swój dalszy, szczytowy rozwój, którego obraz znamy dobrze z osady otwartej w Kotlinie i cmentarzyska w Jarocinie. O ile pierwsze wyroby z brązu napływały z zewnątrz, o tyle istnieją przesłanki by stwierdzić, że żelazo wytapiano z miejscowych rud darniowych, których największe nagromadzenie występuje w południkowym biegu rzeki Lubieszki, a szczególnie w okolicy Siedlemina. Obfitość wyrobów żelaznych na cmentarzysku w Jarocinie, które cechuje niski procent niskiego żelaza, przemawia za takim właśnie twierdzeniem. Z identyczną sytuacją mamy do czynienia na cmentarzyskach z tego okresu w Brzostowie i Górze. Ślady miejscowego wytopu żelaza i rudy darniowej znamy ponadto bardzo czytelnie z Przybysławia, skąd pochodzą dwie tzw. dule. Nie jest zatem wykluczone, że ośrodek maturalgiczny, który poznamy w nieco późniejszym okresie w Siedleminie, bierze swój początek już we wczesnej epoce żelaza (okres halsztackim). U schyłku okresu halsztackiego i we wczesnym okresie lateńskim obszar Ziemi Jarocińskiej staje się widownią napływu kultury pomorskiej. Na mapie osadnictwa pradziejowego Ziemi Jarocińskiej widać doskonale trasę "przemarszu" z północy, skąd kultura ta napłynęła, w kierunku południowo-zachodnim, na terenie Śląska. Znaczna liczba osad i cmentarzysk kultury pomorskiej grupuje się od ujścia Proсны do Warty wzdłuż Lutyni, Lubieszki i kanału rzeki Obry. Cechą charakterystyczną tej kultury są wielopopielnicowe groby skrzynkowe, zbudowane z dużych płyt kamiennych, jak na cmentarzysku w Jaraczewie. Można przypuszczać, że tak zbudowany grób był grobem rodzinnym, zamykanym po śmierci ostatniego członka rodziny. Można przypuszczać, że wzajemne stosunki układały się pokojowo, i że w końcowym studium doszło do połączenia się tych dwóch kultur i utworzenia ok. 300/200 l. p.n.e. nowej kultury - kultury przeworskiej.

Jest ona drugą po kulturze łużyckiej tak długo rozwijającą się kulturą (do ok. 400 l. p.n.e.) i w dodatku tak samo jednolitą pod względem znalezisk na szerokim obszarze jej

⁵ Urząd Miasta i Gminy "Zapiski jarocińskie" nr 2, Jarocin 1983 r.

występowania. Z obszaru Ziemi Jarocińskiej znamy ją prawie wyłącznie z cmentarzysk ciałopalnych. Żadne jednak z nich, poza kurhanami w Siedleminie, nie było badane dotąd systematycznie. Formy grobów są jednak bardziej zróżnicowane, aniżeli w kulturze łużyckiej. Obok płaskich grobów, znanych z cmentarzysk w Żerkowie, Dębnie i Twardowie, występują groby pod kurhanami (Siedlemin). Jak nigdy dotąd na początku rozwoju kultury przeworskiej, groby zawierają dużą ilość elementów uzbrojenia, tak jak to widać na przykładzie cmentarzyska w Żerkowie i Twardowie. Obserwując różne formy grobów i ich wyposażenie, dostrzegamy zarysowujące się rozwarstwienia społeczne, w którym pojawia się warstwa wojowników, czy osób uprzywilejowanych pochowanych w kurhanach. Niewątpliwie na największą uwagę w tym okresie czasu zasługuje rejon Siedlemina, gdzie w II/IV w. n.e. doszło do wykształcenia się znacznego ośrodka kulturowego, którego główną osnową była grupa kurhanów położona po obu stronach Lubieszki. Z dużym prawdopodobieństwem możemy dziś przyjąć, że przynajmniej część ludności kultury przeworskiej w rejonie Siedlemina przetrwała do czasu powstania w tym miejscu prężnego ośrodka osadniczego, skupionego wokół grodu słowiańskiego, którego powstanie i rozwój oblicza się na czas os VII-XI wieku n.e. Także późniejsze bogate osadnictwo od XII do XV wieku n.e. oraz wczesne wzmianki w źródłach pisanych odnoszące się do Siedlemina, potwierdzają jego znaczącą rolę jako ważnego ośrodka gospodarczego i politycznego na terenie Wielkopolski. Funkcjonowanie większości grodzisk na terenie Ziemi Jarocińskiej, którym jak dotąd największą uwagę poświęcił ksiądz Gibasiewicz, wypada odnieść do czasu rozbitcia dzielnicowego i później aż po XIV/XV wiek n.e. (Nowe Miasto nad Wartą, Potarzyca, Żerków, Cząszczew), kiedy obszar ten znalazł się w obliczu sporów i walk książąt dzielnicowych, głównie Śląska i Wielkopolski. Niepokój w tym okresie czasu poświadczają źródła pisane oraz stosunkowo licznie zakopywane skarby monet i ozdób, takich chociażby jak: skarb zakopany w pobliżu grodziska w Żerkowie nad Lutynią. Niektóre z tych grodzisk, w zależności od zmieniającej się sytuacji politycznej, pełniły przejściowo ważne funkcje strategiczne i administracyjne, takie jak Wilkowyja, pełniąca w XII wieku rolę kasztelanii. Nie została dotychczas wyjaśniona sprawa grodziska w Jarocinie, która istnieć jednak musiało; przypuszczalnie na miejscu, gdzie dziś wznosi się tzw. Skarbczyk. Wzrost znaczenia Ziemi Jarocińskiej u schyłku wczesnego średniowiecza, na obszarze której krzyżowały się ważne szlaki handlowe, do Gniezna, Kalisza i Wrocławia przyniósł Jarocinowi w roku 1257 dokument lokacyjny. Patrząc na mapę osadnictwa pradziejowego Ziemi Jarocińskiej dostrzegamy, że odgrywające dziś znaczną rolę takie miejscowości, jak Nowe Miasto nad

Wartą, Jaraczewo czy Żerków, nie wyrosły nagle na surowym korzeniu. O ich dzisiejszym znaczeniu zdecydowało wcześniejsze osadnictwo, w tym również pradziejowe.

5.3.8. Stanowiska archeologiczne zewidencjonowane i wpisane do rejestru zabytków

Nieruchomy zabytek archeologiczny, zwany także stanowiskiem archeologicznym, to zwarty przestrzennie obszar w obrębie którego występują źródła archeologiczne (zabytki nieruchome i ruchome oraz inne ślady wykorzystania terenu przez człowieka) wraz z otaczającym je kontekstem – tzw. nawarstwieniami kulturowymi, czyli warstwami ziemi, które powstały na stanowisku (np. osadzie pradziejowej) w trakcie jego funkcjonowania w przeszłości.

W przypadku stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków istnieje zakaz prowadzenia wszelkich robót budowlanych oraz przemysłowych na jego terenie, a prace porządkowe prowadzone w jego obrębie wymagają uzgodnienia z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Zabytki archeologiczne podlegają ochronie bez względu na stan zachowania (art. 6). Zabytki archeologiczne „odkryte, przypadkowo znalezione albo pozyskane w wyniku badań archeologicznych” lub poszukiwań stanowią własność Skarbu Państwa (art.35). Ustawa nie wprowadza ponadto cezury czasowej w definicji zabytku, zabytkiem archeologicznym mogą być zatem przedmioty mające kilka tysięcy, kilkaset lub kilkadziesiąt lat.

Europejska Konwencja o Ochronie Dziedzictwa Archeologicznego La Valetta z 1992 r. określa dziedzictwo archeologiczne źródłem zbiorowej pamięci europejskiej. Za jego przedmiot uznaje się zaś „wszelkie pozostałości, obiekty i jakiegokolwiek inne ślady ludzkości z minionych epok, których zachowanie i analiza pomogą prześledzić historię ludzkości i jej stosunek do środowiska naturalnego, dla których wykopaliska i odkrycia oraz inne metody badań nad dziejami ludzkości i jej środowiskiem są podstawowym źródłem informacji (...).(Art. 1).

Specyfika dziedzictwa archeologicznego sprawia że jest ono stosunkowo trudne do ochrony. Po pierwsze jest ono nieodnawialne, zaś jakiegokolwiek prace ziemne ingerujące w strukturę nawarstwień, w tym także archeologiczne badania wykopaliskowe, nieodwracalnie niszczą substancję zabytkową. Dziedzictwo archeologiczne obejmuje przy tym zabytki nieruchome i ruchome wraz z łączącym je kontekstem, co sprawia że stosować w jego przypadku trzeba zróżnicowaną strategię ochrony. I wreszcie, chronimy zabytki niewidoczne, znajdujące się pod ziemią lub pod wodą, często nie w pełni rozpoznane, ponieważ dopiero przebadanie stanowiska archeologicznego daje archeologom 100%

pewność co do jego funkcji i chronologii. Wszystko to sprawia, że wartość dziedzictwa archeologicznego jest trudna do uchwycenia dla nie archeologów.

Ochrona dziedzictwa archeologicznego prowadzona jest zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju, według której obecny poziom cywilizacyjny umożliwia wykorzystanie potencjału kulturowego, ekonomicznego i społecznego dziedzictwa archeologicznego bez umniejszania szans przyszłych pokoleń na jego poznanie i obcowanie z autentycznymi, nienaruszonymi zabytkami przeszłości. W przypadku nieodnawialnych zasobów dziedzictwa archeologicznego oznacza to ochronę zabytków archeologicznych *in situ* czyli w miejscu ich pierwotnego występowania, przez zachowanie ich dla przyszłych pokoleń w stanie możliwie nienaruszonym.⁶

5.3.9. Stanowiska archeologiczne w własnej formie krajobrazowej

5.3.9.1. Gmina Jaraczewo

Na terenie gminy Jaraczewo znajdują się 4 stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków: grodzisko wczesnośredniowieczne w miejscowości Łobez, cmentarzysko kultury grobów skrzynkowych w Jaraczewie oraz cmentarzysko kultury pomorskiej w m. Gola i i cmentarzysko kultury łużyckiej w Góra.

1. wymaga zmiany zagospodarowania terenu:

- cmentarzyska w miejscowości Gola i Góra. oraz grodzisko w miejscowości Łobez.

Położone na polach użytkowych rolniczo, szczególnie w przypadku grodziska wymagane jest wyłączenie spod uprawy tego obiektu;

2. wymaga badań sondażowych w celu ustalenia stanu zachowania substancji zabytkowej:

- cmentarzysko w Jaraczewie, położone na polu użytkowym rolniczo.

5.3.9.2. Gmina Jarocin

Na terenie gminy Jarocin znajduje się 6 stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków: grodzisko wczesnośredniowieczne w Golinie, grodzisko późnośredniowieczne Potarzycy i grodzisko wczesnośredniowieczne Cząszczewie, cmentarzysko kultury łużyckiej Roszkowie.

1. stan zachowania nie wymaga żadnych zabiegów konserwatorskich:

- nawarstwienia kulturowe w mieście Jarocin. Wszelkie inwestycje prowadzone; w obrębie starego miasta wymagają badań archeologicznych lub nadzorów archeologicznych

2. wymaga zabezpieczenia i uzupełnienia ubytków w rzeźbie:

⁶ http://www.nid.pl/pl/Dla_wlascieli_i_zarzadcow/opieka-nad-zabytkami/stanowiska-archeologiczne/

- grodzisko w Golinie, położone w lesie, funkcjonuje jako nieużytek;
- 3. wymaga zmiany zagospodarowania terenu:
- cmentarzysko w miejscowości Roszków, położone na polu użytkowo rolniczym.

5.3.9.3. *Gmina Kotlin*

Na terenie gminy Kotlin znajduje się 1 stanowisko archeologiczne wpisane do rejestru zabytków, osada wczesnośredniowieczna w Woli Książęcej.

5.3.9.4. *Gmina Żerków*

Na terenie Gminy Żerków znajduje się 7 stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków: 2 grodziska wczesnośredniowieczne w Lubinii Małej, osada wczesnośredniowieczna w Raszewach, osady kultury przeworskiej w Prusinowie, 2 osady wczesnośredniowieczne w Śmiełowie.

1. stan zachowania nie wymaga żadnych zabiegów konserwatorskich:

- nawarstwienia kulturowe na terenie układu urbanistycznego. Wszelkie inwestycje prowadzone w obrębie starego miasta wymagają badań archeologicznych lub nadzorów archeologicznych.

5.4. Charakterystyka wybranych zabytków nieruchomych i atrakcji turystycznych z terenu powiatu jarocińskiego

Miejsca największej koncentracji zabytków na terenie powiatu znajdują się w Jarocinie i Żerkowie. Występują tam zabytki w układach architektonicznych obejmujących rynek oraz okalające je ulice. Na terenie powiatu występuje także kilkanaście układów ruralistycznych i zespołów zabytków w skład których wchodzi m.in. pałace, parki, dwory, kościoły, plebanie, młyny, kuźnie itp.

Do najcenniejszych zabytków nieruchomych na terenie powiatu można zaliczyć:

- a) w gminie Jarocin – Ratusz w Jarocinie, kościół św. Marcina w Jarocinie, kościół św. Jerzego w Jarocinie, pałac Radolińskich w Jarocinie, Skarbczyk w Jarocinie, kościół p.w. św. Andrzeja w Golinie, kościół p. w. św. Walentego w Radlinie, kościół p.w. Chrystusa Króla w Jarocinie;
- b) w gminie Jaraczewo – kościół p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Panny Marii w Górze, kościół p. w. św. Marii Magdaleny w Jaraczewie, kościół p. w. Świętej Trójcy w Noskowie, kościół p. w. Najświętszego Imienia Jezus w Paniencie;

- c) w gminie Kotlin – kościół p.w. św. Kazimierza w Kotlinie, kościół p. w. św. Barbary w Magnuszewicach, kościół p. w. św. Zofii w Sławoszewie, dwór w Wyszkach, pałac w Orpiszewku;
- d) w gminie Żerków – pałac w Śmiełowie (obecnie Muzeum im. Adama Mickiewicza), pałac i park w Raszewach, kościół p.w. Narodzenia NMP we Lgowie, kościół par. p.w. św. Stanisława Biskupa w Żerkowie, kościół parafialny pw. św. Jana Chrzciciela w Brzóstkowie.

Powiat jarociński jest bogaty w rozproszone obiekty historyczne, zarówno obiekty architektury sakralnej, jak i pałace i dwory z cennymi zespołami starodrzewu. Zachowało się również wiele obiektów użyteczności publicznej (poczty, dworce kolejowe, szkoły) oraz spichlerze, zabudowania folwarczne, cmentarze. Na terenie powiatu zachowały się także 2 historyczne układy urbanistyczne obejmujące centrum miast: Jarocin i Żerków oraz liczne XIX w. domy mieszkalne.

Miasto i Gmina Jarocin

Położenie: Wysoczyzna Kaliska rozcięta dolinami Lutyni, Lubianki, Lubieszki. Obszar – 200km². **Ludność - 45.500 mieszkańców. Stolica gminy – Jarocin – zaliczana jest do najstarszych miast wielkopolski. Pierwsza zachowana historyczna wzmianka pochodzi z 30 listopada 1257 roku.**

Ratusz (JAROCIN) - Wizytówka miasta. Wybudowany w latach 1799–1804 na miejscu wcześniejszego drewnianego budynku. Otoczony ciekawymi kamienicami z początku XIX wieku. Jarociński ratusz jako jeden z nielicznych posiada arkadowe podcienia. W południe rozbrzmiewa z niego hejnał miasta, skomponowany przez Franciszka Szymankiewicza. W podcieniach mieści się filia Biblioteki Publicznej Miasta i Gminy Jarocin z Jarocińskim Centrum Informacji o Regionie oraz kawiarnia. Ratusz jest siedzibą Rady Miejskiej i Urzędu Stanu Cywilnego oraz Muzeum Regionalnego.

Kościół parafialny pw. św. Marcina (JAROCIN) - Murowana świątynia w charakterze późnogotyckim. Wzniesiona w XVI wieku. Na zewnętrznej ścianie kaplicy zegar słoneczny oraz zegar wskazówkowy na wieży. Kościół otoczony murem, w którym znajdują się drewniane krużganki, w nich stacje drogi krzyżowej. Wewnątrz dziedzinka barokowa figura św. Wawrzyńca z 1744 r. oraz dwie wydrążone w kamieniu stare kropielnice.

Pałac Radolińskich (JAROCIN) Wzniesiony w latach 1847-1853 w stylu neogotyku angielskiego, na zlecenie ówczesnego właściciela Jarocina Władysława Radolińskiego. Wielokrotnie przebudowywany, obecny jego wygląd różni się zasadniczo od jego pierwotnej wersji. Wewnątrz zachowały się neogotyckie elementy drewniane oraz zabytkowe drewniane schody. Obecnie w pałacu mieści się Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy Jarocin, Państwowa Szkoła Muzyczna I stopnia w Jarocinie oraz Schronisko Młodzieżowe prowadzone przez Zespół Szkół nr 5.

Skarbczyk (JAROCIN) - Budynek stoi w miejscu dawnej drewnianej wieży. Jak podają źródła na przełomie XIV i XV wieku drewniana budowla została spalona, a w jej miejsce na początku XVI w. wybudowano murowaną wieżę mieszkalną. Obecnie mieści się tu filia Muzeum Regionalnego. Skarbczyk pełni funkcje galerii, jest miejscem organizowania wystaw czasowych.

Ruiny kościoła szpitalnego pw. Św. Ducha (JAROCIN) Ulokowane w miejskim parku od strony ul. Św. Ducha. Początkowo była to budowla drewniana, która pełniła funkcje kościoła szpitalnego. Świątynia z należącym do niej szpitalem została ufundowana w latach 1428–1437 przez właścicieli majątku w Prusach – Pruskich. Murowana świątynia powstała prawdopodobnie w r. 1516. Od 1833 r. świątynia znajduje się w ruinie. Msze święte są tu odprawiane jedynie okazjonalnie.

Kościół poewangelicki pw. św. Jerzego (JAROCIN) Powstały w latach 1847–1848, gruntownie odrestaurowany i przebudowany na styl neoromański w 1894 r. W latach 2002-2003 przeprowadzono remont kościoła, a w oknie wieży pojawił się witraż z patronem. Kościół pw. św. Jerzego od II wojny światowej jest świątynią katolicką.

Kościół parafialny pw. Chrystusa Króla (JAROCIN) - Zbudowany w 1930 r. według projektu Stefana Cybichowskiego, duży trójnawowy kościół. Posiada neoklasycystyczne wyposażenie, w 1999 r. dobudowano wieżę.

Kościół pw. św. Antoniego (O.O. Franciszkanów) (JAROCIN) - Nowoczesny kościół wybudowany w latach 1976–1979 według projektu Tadeusza Kowalczyka. Zbudowany na planie kwiatu róży, posiada nowoczesną bryłę i zwarty układ wnętrza. Krzyż na wieży sięga wysokości 37 m. Do kościoła przylega klasztor ojców Franciszkanów, który powstał w latach 1976-1981.

Synagoga (JAROCIN) - Kamień węgielny pod jej budowę położył w 1841 r. ówczesny właściciel Jarocina hr. Władysław Radoliński. W okresie okupacji Niemcy przeznaczili budynek na salę gimnastyczną. Funkcję tę pełnił również po wojnie. Obecnie budynek jest własnością prywatną.

Dworzec kolejowy (JAROCIN) - Wybudowany pod koniec XIX w. Najstarszy zachowany dworzec typu węzłowego w Wielkopolsce. Jeden z pierwszych dworców posiadających oświetlenie elektryczne na tym terenie. Nad oknami malowidła przedstawiające sceny i symbole związane z miastem. Na terenie dworca zabytkowy parowóz z 1951 r., z serii O149.

Parowozownia (JAROCIN) Od 2009 roku Stowarzyszenie: Towarzystwo Kolei Wielkopolskiej z siedzibą w Jarocinie, nie chcąc przyglądać się dalszej degradacji obiektów dawnej parowozowni, rozpoczęło prace adaptacyjne niewykorzystywanego przez PKP S.A. terenu do celów wystawienniczych tworząc jednocześnie ekspozycję zgromadzonego przez siebie zabytkowego taboru kolejowego. W ramach prowadzonych przez stowarzyszenie warsztatów konserwatorskich eksponaty są systematycznie odrestaurowywane. Zgromadzona kolekcja taboru liczy 19 sztuk: lokomotywy spalinowe, parowóz, wagony towarowe i osobowe i nadal się powiększa.

Park Miejski (JAROCIN) - Jeden z najokazalszych parków w Wielkopolsce. Założony w latach 1840–1850 ma formę parku krajobrazowego o powierzchni ok. 30,3 ha. Zaprojektowany przez Piotra Józefa Lenne, znanego projektanta parków m.in. w Wiedniu, Berlinie i Wrocławiu. Cennym elementem parku jest jego stare zadrzewienie. Znajduje się tu jedna z najdłuższych w Europie alei grabowych oraz wiele drzew o charakterze pomnikowym.

Spichlerz (JAROCIN) - Budynek XIX-wiecznego spichlerza zbożowego zlokalizowanego przy Alei Niepodległości zaadaptowano na potrzeby muzeum poświęconego historii polskiej muzyki rockowej i jarocińskich festiwali. Spichlerz Polskiego Rocka jest częścią jarocińskiego Muzeum Regionalnego, w którym są gromadzone, przechowywane i udostępniane wszelkie pamiątki związane z historią polskiego rocka oraz ponad 30-letnią historią Festiwalu Muzyki Rockowej w Jarocinie. Wystawa ma charakter Multimedialny. Niezwykle cennymi dla fanów rocka eksponatami są pamiątki przekazywane przez polskich

muzyków rockowych. Spichlerz jest także miejscem realizacji różnorodnych projektów kulturalnych.

Glan (JAROCIN) Pomnik glana jest wizytówką miasta, nazywanego często stolicą polskiego rocka. Instalacja wielkiego glana, czyli kultowego buta, stanęła w lipcu 2011r. w centrum Jarocina. Dzieło ma ponad dwa metry wysokości. Glany zdobyły popularność w latach 70. i 80. w Wielkiej Brytanii i związane były z muzyką punkrockową. W Polsce także noszono wówczas takie obuwie, które "zdobywano" głównie w wojskowych magazynach albo przywożono z Rumunii. Sam pomysł ma swoje źródło w idei festiwalu – glan ma wyrażać bunt i kontestację, z którymi kojarzy się Jarocin dzięki kultowym koncertom rockowym.

CIELCZA – wieś położona przy trasie Jarocin-Poznań, na grzbietach ostańca morenowego zwanego Pagórem Cielczy. Tutejsza parafia istnieje od 1378 r. **Kościół pw. św. Małgorzaty** zaprojektowany przez Stanisława Cybichowskiego, wybudowano w latach 1912 – 1913, przy kościele plebania z 1933 r. Przy miejscowej remizie strażackiej **figurka św. Floriana** ufundowana z okazji 80-lecia straży.

GOLINA – wieś położona przy drodze w kierunku Wrocławia. Nazwa miejscowości pochodzi od nieuprawnej ziemi w pierwotnej wersji Golinia lub Golenia. We wsi znajdują się ślady osadnictwa z X wieku. **Drewniany kościół** z drugiej połowy XVII wieku pw. św. Andrzeja. Kryty dachem gontowym z wieżyczką, z prezbiterium nieco węższym od nawy. Wewnątrz świątyni Polichnomia z 1935 r. Ołtarz główny z cudownym **obrazem Matki Bożej Pocieszenia** z XVII w. Obok kościoła drewniana czworoboczna dzwonnica pochodząca z 1750 r. We wsi znajduje się plebania z początku XX wieku, dom parafialny z 1939 r. oraz figurka św. Wawrzyńca z XIXw. Miejscowość znana jest przede wszystkim z haftu nasnuwanego **tzw. snutków golińskich**. Tradycje snutek golińskich przetrwały dzięki Helenie Moszczeńskiej, żonie ostatniego dziedzica Goliny, do dziś kultywowane przez mieszkanki wsi.

LUSZCZANÓW – wieś położona przy drodze Wilkowyja – Lisew. Pierwsze wzmianki o Łuszczanowie pochodzą z 1305 r. dotyczą one nadania wsi Vczonovo cystersom z Łądu. Zabudowa wsi skupia się głównie wzdłuż jednej ulicy, przy niej ulokowana jest również szkoła istniejąca od 1871 r. W miejscowości możemy spotkać urokliwe kapliczki m.in. św. Wawrzyńca z przełomu XIX i XX w. oraz figurkę Matki Boskiej z Lourdes pochodzącą

prawdopodobnie z początków XX w. Najbardziej charakterystycznym elementem zabudowy wsi był wiatrak koźlak z XIX w. Obecnie odremontowany, przeniesiony na teren Szkoły Podstawowej w Łuszczanowie. Gdzie powstaje Centrum Kulturalne z Wiatrakiem – Dom Chleba.

POTARZYCA – wieś położona przy drodze z Ruska do Goliny. Pierwsze ślady ludzkiej bytności na tym terenie datuje się na 4000 tyś. lat p.n.e. Osada pierwszy raz wzmiankowana w 1391 roku. W latach 1403-1458 było to niewielkie miasteczko, które na wyprawę malborską w 1458 roku wystawiło jednego żołnierza. We wsi dwór z przełomu XIX i XX wieku, ostatnio odnowiony, otoczony parkiem. Pośrodku wsi wznosi się kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego. Barokowy budynek wzniesiono w 1795 roku, w 1880 roku od zachodu dobudowano wieżę. Szkoła Centrum Oświatowo - Kulturalne im. Jana Heweliusza w Potarzycy oraz Planetarium im. Twórcy Andrzeja Owczarka.

ROSZKÓW – wieś od XIX należała do dóbr rodziny Radolińskich. Miejskowy **kościół p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa** pochodzi z 1988 r. Zespół dworski z początków XX wieku. Jest to **piętrowy dwór** z przyległym do niego parkiem i stawem. Obok pochodzący z przełomu XIX/XX w. spichlerz. Miejscowość najbardziej znana jest z znajdującego się tu sztucznego zbiornika wodnego powstałego w latach 1994–1997. Jest to miejsce idealne dla wędkarzy i ludzi szukających chwil relaksu.

SIEDLEMIN – miejscowość położona na krańcowym odcinku sztucznego zbiornika „Roszków” utworzonego na Lubieszce. Miejskowy **kościół pw. św. Mikołaja** pochodzi z lat 1846–1848. Kościół otoczony kamiennym murem, na słupach bramy znajdują się dwie figury: Chrystusa i Matki Boskiej. Niedaleko stoi budynek plebani pochodzący z początków XX w. W miejscowości znajduje się **późnoklasycystyczny dwór** pochodzący prawdopodobnie z 1830 r.

MIESZKÓW – wieś położona przy drodze i linii kolejowej Jarocin - Poznań. Nazwa wsi pochodzi prawdopodobnie od staropolskiego imienia Mieszko lub od wyrazu mieszek. Mieszków od 1777 do 1873 r. posiadał prawa miejskie. Pamiątką po dawnych latach jest zachowany do dziś **czworoboczny rynek**. Miejskowy **kościół pw. św. Wawrzyńca** pochodzi z 1767 r. Wyposażenie kościoła głównie rokokowe z II połowy XVIII w. Na ścianie epitafia upamiętniające Ludwika Herstopskiego – założyciela miasta oraz posła Władysława

Taczanowskiego. W miejscowości **barokowy dworek** z II połowy XVIII w. Na rynku **pomnik gen. St. Taczaka** pierwszego dowódcy Powstania Wielkopolskiego.

RADLIN – wieś położona przy drodze kolejowej Jarocin - Gniezno. Nazwa miejscowości pochodzi od słowa „Radło”. Od XVI w. w posiadaniu rodu Opalińskich, którzy wzniesli tu okazały pałac. Dziś po dawnej budowli pozostały jedynie **ruiny**. Przy ruinach w dawnym pałacowym ogrodzie znajduje się cmentarz parafialny. Po drugiej stronie ulicy **kościół parafialny pw. św. Walentego** wybudowany w latach 1686-1688. Przy nim kaplica renesansowa pw. Matki Bożej Karmelitańskiej wraz z nagrobkiem Jerzego Opalińskiego – Kanclerza Wielkiego Koronnego. Stojąca obok kościoła **drewniana dzwonnica** pochodzi z XIX w.

TARCE – wieś położona przy drodze Jarocin - Konin. Pierwotna nazwa wsi to Tarszycie, dzisiejsza nazwa utrwaliła się w XVII/XVIII w. Tarce od 1866 r. były własnością rodziny Ostrorogów Gorzeńskich, następnymi właścicielami była rodzina Skarżyńskich. W miejscowym parku **eklektyczny pałac** z 1871 r. W pobliskim lesie liczne stawy, źródelko. Obok niego kopia figurki Matki Boskiej z Lourdes ufundowana w 1920 r. przez Anielę z Biegańskich, Gorzeńską – Ostroróżynę. W parku przy stawach znajduje się „**Darz Bór**” – miejsce wyznaczone na biwakowanie. Przy drodze na Kadziak mieści się **leśniczówka**, przy niej ustawiono **pamiątkowy kamień** zmarłych członków miejscowego koła łowieckiego. W przysiółku Tarce Osiedle wybudowano nową **kaplice pw. Miłosierdzia Bożego**.

WILKOWYJA – miejscowość położona przy drodze Jarocin-Żerków nad rzeką Lutynią. Neogotycki **kościół pw. św. Wojciecha** wybudowany w 1855 r. Przy kościele znajduje się **kapliczka z figurką św. Barbary** z początku XIX w. Obok, w parku plebania z 1921 r. z czterokolumnowym gankiem. Dawny młyn, dziś własność prywatna, opisany został w opowiadaniu J. Iwaszkiewicza „**Młyn nad Lutynią**”. W miejscowości dwa **żelbetonowe mosty** z 1914 r. Według legend miał tędy przechodzić w drodze do Gniezna św. Wojciech, który zatrzymał się tu na nocleg. Podczas jego pobytu dało się tu słyszeć wycie wilków, po tym zdarzeniu miała powstać nazwa wsi.

WITASZYCE – wieś położona przy drodze Jarocin - Kalisz. Nazwa miejscowości prawdopodobnie pochodzi od imienia Witasz. We wsi dwa **kościóły: pw. św. Trójcy** z 1808 r. z **drewnianą dzwonnica** oraz **parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny** z 1928 r. Przy głównej drodze w parku krajobrazowym **pałac** z 1899 r., w którym obecnie

mieści się hotel oraz dawny **dwór**, w **nim** Muzeum Dwoch Imperiów: epoki napoleońskiej i sagi Star Wars.

ZAKRZEW – wieś znana od 1399 roku. Powstała na gruntach sąsiedniej wsi Prusy. W 1855 roku zakupili Cohnowie, potem znalazł się w posiadaniu Carstów i Draheimów. W parku **pałac z 1886 roku**, neorenesansowy, w stylu królowej Anny, z elewacjami z nietynkowanych klinkierowych cegieł i dekoracjami wykonanymi w jasnym tynku. Po 1948 roku budynek przejął Dom Matki i Dziecka, później przekształcony w Dom Pomocy Społecznej. W póln. części parku znajduje się staw oraz głaz poświęcony dawnemu właścicielowi majątku, berlińskiemu bankierowi Eli Carstowi (1850-1919).

Gmina Jaraczewo

Obszar 132,9 km². Ludność: 8.400 mieszkańców. Położenie: Nizina Południowo-wielkopolska na styku Wysoczyzny Mieszkowskiej i Koźmińskiej. Przez obszar gminy przepływają rzeki Lubieszka i Obra. Lubieszka, lewy dopływ Lutyni, przecina kraniec wschodni. Obra, lewy dopływ Warty, płynie wąskim korytem przez południową i zachodnią część gminy. Stolica gminy: Jaraczewo, o którym wzmiankowano w 1394 roku.

CEREKWICA – wieś położona 13 km. na południowy zachód od Jarocina, przy szosie Jaraczewo – Rusko, nad Obrą. Pierwsza wzmianka o wsi pochodzi z 1397 roku. Było to gniazdo rodowe Cerekwickich herbu Zaremba. Kolejnymi właścicielami byli m.in. Sośniccy, Bojanowscy i Czapscy. **W parku pałac późnoklasycystyczny z XVII/XVIII, rozbudowany XVIII/XIXw.** Od 1892 roku mieścił się tam ośrodek dla moralnie zaniedbanych dzieci. We wrześniu 1939 roku, w budynkach dawnego zakładu opiekuńczego dla młodzieży, hitlerowscy zorganizowali obóz przejściowy dla wysiedlanej ludności polskiej szczególnie ziemiaństwa. Więziono tam ok. 270 osób.

GOLA – wieś położona 3 km na zachód od Jaraczewa. Pierwsza wzmianka pochodzi z 1400 roku. We wsi znajduje się park z dwoma stawami oraz dawnym dworem z 2 połowy XIX wieku. Obecnie mieści się w nim szkoła. Na skraju lasu obok osiedla Goła w 2003 roku odkryto kurhan sprzed 4 tys. lat i cmentarzysko grobów popielnicowych sprzed 2 tys. lat.

GÓRA – wieś położona przy szosie do Leszna. Ulokowana u podnóża i na stoku północnej krawędzi Wysoczyzny Kaliskiej. W miejscowości późno-klasycystyczny kościół pw.

Wniebowzięcia NMP z lat 1817–1830 oraz neorenesansowy pałac z 1877-1878. Wokół pałacu park krajobrazowy o powierzchni 1,5 ha założony w połowie XVIII wieku. Przy parku dawne zabudowania folwarczne ze spichlerzem z 1840 r. Od 2010 r. przy filii Biblioteki Publicznej Gminy Jaraczewo działa Izba Regionalna (w budynku po kościele ewangelickim oraz szkole ewangelickiej), która gromadzi pamiątki z życia mieszkańców regionu. Odbywają się tu czasowe wystawy np. „Jaraczewscy Powstańcy Wielkopolscy”.

JARACZEWO – wieś ulokowana nad rzeką Obrą. **Późnoklasycystyczny kościół pw. św. Marii Magdaleny z 1843 r.** oraz plebania z XIX wieku. Wewnątrz kościoła XIX-wieczny marmurowy nagrobek Józefa i Eleonory Jaraczewskich. Przy prawym brzegu Obry znajduje się zespół dworski Chytrów. W jego skład wchodzi: parterowy dwór z 1813 r., nakryty dachem naczółkowym, z nowszym piętrowym skrzydłem oraz gankiem, zabudowania folwarczne, w tym gorzelnia, stajnia z 1830 r., oraz spichlerz zbożowy z 1880 r. Obok dworu znajduje się park krajobrazowy nazwany imieniem Powstańców Wielkopolskich. Neoromański budynek dawnej synagogi pochodzący z XIX wieku, dziś zaadoptowany na pomieszczenia miejscowego Ośrodka Kultury. Obok GOK-u znajduje się trzykondygnacyjny młyn z początków XX wieku, ze starszą kamienno - ceglana częścią magazynową z 1883 r. Niedaleko wsi znajduje się pomnik upamiętniający amerykańskich lotników, którzy rozbili się tu w 1945 r.

ŁOWĘCICE – wieś nad rzeką Obrą. Pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z 1382 roku. Należała do dóbr cerekwickich. W końcu XIX wieku powstała tam niemiecka wieś kolonizacyjna. Wybudowano dla niej kościół ewangelicki w niedalekiej Porębie. Na prawym brzegu Obry znajdują się pozostałości parku dworskiego otaczające pałacyk z 2 połowy XIX wieku. W Łowęcicach urodził się błogosławiony Grzegorz Bolesław Frąckowiak, werbista, stracony w 1942 roku w Dreźnie za działalność konspiracyjną.

NOSKÓW – wieś wzmiankowana już w 1371 roku. Nazwa od nazwiska właścicieli Noskowskich herbu Zaremba. Kościół tutejszy istniał już na przełomie XIV i XV wieku. Obecny pw. Świętej Trójcy w 1749 roku z fundacji Józefa Dobrzyckiego. Przebudowany w 1927 roku wg projektu Stefana Cybichowskiego. Wnętrze kościoła posiada bogate wyposażenie sięgające czasów średniowiecza. W sąsiedztwie drewniana dzwonnica z XVIII wieku, plebania z 1842 roku oraz dom parafialny z okresu międzywojennego. Kościół parafialny pw. Świętej Trójcy, drewniany z 1797 r.

PANIENKA – wieś w gminie Jaraczewo. Pierwsza wzmianka informująca o miejscowej parafii pochodzi z 1390 roku. Ówczesnie należała do Gorazdowskich herbu Zaremba. W najwyższej części wsi wznosi się drewniany **kościół pw. Najświętszego Imienia Jezus**. Wzniesiony w 1787 roku z fundacji Izabeli z Mycielskich Gajewskiej. We wnętrzu wyposażenie z XVI i XVII wieku. Przy kościele znajduje się klasycystyczna plebania oraz kapliczka z 1946 roku z tablicą ku czci 18 ofiar II wojny światowej.

RUSKO – wieś położona na południowy zachód od Jarocina przy szosie do Pogorzeli. Nazwa wsi wywodzi się od rudy damiowej. Pierwsza wzmianka pochodzi z 1392 roku. Właścicielami wsi byli m.in. Zarembowie, Suchorzewscy, Objezierscy i Czameccy. Miejscowy kościół o ciekawej konstrukcji szachulcowej pochodzi z 1833 roku. W trakcie generalnego remontu w 1913 roku odbudowano kruchtę i kaplicę od strony północnej. Wnętrze kościoła zdominowane przez wystrój barokowy. Wschodni kraniec wsi zajmuje park krajobrazowy, który otacza wybudowany w latach 1873-1875 pałac rodziny Czarnieckich.

Gmina Kotlin

Położenie: Nizina Wielkopolska w obrębie Wysoczyzny Koźmińskiej. **Obszar 84,1 km². Ludność: 7.300 mieszkańców. Stolica gminy: Kotlin wzmiankowana w Kodeksie Dyplomatycznym Wielkopolski, jako wieś, która już przed 1283 r. uzyskała prawa średzkie i była podzielona na dwie części.**

KOTLIN – Wieś położona nad rzeką Kotlinką. Pierwszy raz wymieniana w dokumentach w 1397 r. Odnaleziono również ślady osadnictwa pochodzące z VI w. p.n.e. **Neogotycki kościół pw. Kazimierza z 1858 r.** otoczony okazałymi lipami. Na terenie parku podworskiego, który zajmuje powierzchnię 4 ha, szachulcowy dwór z połowy XVII w. - należał on do rodu Ogończyków, obok spichlerz. Przy drodze Poznań - Katowice pomnik poświęcony ofiarom II wojny światowej.

KURCEW – Wieś położona przy drodze Sławoszew-Pleszew. Miejscowość wzmiankowana w 1434 roku. W XIX wieku majątek obejmował 1442 morgi. Od 1903 roku właścicielem Kurcewa został Władysław Grabski, zasłużony działacz niepodległościowy, po odzyskaniu niepodległości poseł na sejm i senator. We wsi znajduje się **ruina pałacu, zapewne wzniesionego w II połowie XIX wieku**, otoczona zaniedbanym parkiem.

ORPISZEWEK – Wieś położona przy szosie Kotlin- Suchorzew. Pierwsza wzmianka pochodzi z 1411 roku. Majątek należał m.in. do Suchorzewskich, Rudnickich, Centkowskich. W 1884 roku kupiony przez Rychłowski. We wsi zaniedbany park z pocz. XIX wieku z zachowaną starą bramą wjazdową. Na skraju parku znajduje się piętrowy dwór neoklasycystyczny z przełomu XIX i XX wieku, zbudowany w stylu neorenesansu włoskiego, obecnie w kiepskiej kondycji.

MAGNUSZEWICE – Wieś położona przy drodze z Zakrzewa do Kotlina. Pierwsza wzmianka pochodzi z 1389r. Była gniazdem rodziny Magnuszewskich. We wsi **drewniany kościół pw. Św. Barbary**, wybudowany w latach 1751-1754. Wnętrze barokowe z ciekawym ołtarzem głównym i dwoma ołtarzami bocznymi z końca XVIII w. Przy kościele dzwonnica drewniana z 1816 r. Na północny zachód od kościoła dwór z początku XIX w. z resztkami parku, w którym znajduje się kilka pomnikowych okazów dębów.

RACENDÓW – Wieś położona przy drodze z Woli Księżęcej do Czermina. Miejscowość wzmiankowana w 1388 roku. W 1898 roku powstała tu osada kolonistów niemieckich. W 1911 roku pobudowano kościół, obecnie filialny parafii w Sławoszewie. Obok na cmentarzu postawiono pomnik poświęcony pamięci dawnych osadników niemieckich.

SŁAWOSZEW – Wieś położona przy szosie Kotlin-Dobieszczyzna. W XIV i XV wieku właścicielami wsi byli Zarembowie Sławoszewscy. Kolejnymi właścicielami byli m.in. Opalińscy i Taczanowscy. **Drewniany kościół pw. św. Zofii z ok. 1717 r.**, z wieżą o barokowym hełmie. Wyposażenie kościoła ma barokowy charakter. Obok kościoła drewniana dzwonnica oraz okazałe dęby – jedne z pierwszych pomników przyrody na terenie gminy Kotlin. Niedaleko kościoła pozostałość po dawnym majątku Parzew, dany dwór z pierwszej połowy XIX wieku oraz ślady po nieistniejącym już parku.

TWARDÓW – Wieś położona na prawym brzegu Lutyni, przy dawnej linii kolei wąskotorowej Witaszyce – Zagórów. Dawna wieś rycerska z własnym herbem „ogończyk” (obecnie herb Gminy Kotlin). W pobliżu kościoła figurka Matki Bożej z wieńcem 12 gwiazd nad głową. **Kościół neoromański pw. św. Piotra i Pawła z 1895 r.** Pałac z drugiej połowy XIX wieku, niedawno odremontowany, przy nim pozostałości dawnego parku, który swym zasięgiem obejmował obszar 3,4 ha. W nim wiele dębów o pomnikowych rozmiarach.

Miasto i Gmina Żerków

Położenie: nad środkową Wartą, w Pradolinie Warciańsko-Odrzańskiej. Malowniczy i zróżnicowany widokowo teren Wzgórz Żerkowskich oraz dolin rzek Lutyni, Proсны i Warty. Obszar 170 km². Ludność: ok. 10.600 mieszkańców. Stolica gminy – Żerków wspominany w dokumencie z 1283 roku.

BRZOSTKÓW – Położony u podnóża wzgórza Wału Żerkowskiego i Pradoliny Warciańsko – Odrzańskiej. Nazwa pochodzi od staropolskiej nazwy wiazu górskiego – brzostu. Przy głównej drodze w kierunku Śmiełowa – Żerkowa dawne pozostałości po kolejce wąskotorowej, odgałęzienie witaszyckiej kolejki wąskotorowej działającej w latach 1911 – 1979. **Zespół dworski z drugiej połowy XVIII w.** - obszerny parterowy budynek mieszkalny, nakryty dachem łamanym w stylu klasycystycznym. Przy dworze park o powierzchni 5,45 ha ze stawem. W sąsiedztwie znajdował się niegdyś folwark, pozostałością po nim jest dawny spichlerz. **Kościół parafialny pw. św. Jana Chrzciciela** - murowana świątynia wzniesiona w latach 1839–1840. Nad okolicą góruje widoczna bardzo dobrze z pobliskiego punktu widokowego wieża z nieczynnym zegarem.

DOBIESZCZYŻNA – Wieś w gminie Żerków. Dawniej składała się z miejscowości Lubina Wielka oraz przysiółka Glinki. Znajduje się tu XIX wieczny **dwór wybudowany przez rodzinę Kirsteinów**. Po II wojnie światowej został przejęty przez Siostry Salezjanki, które stworzyły w nim sierociniec. Wokół dworu ładnie utrzymany park.

LGÓW – Wieś położona u podnóża Wału Żerkowskiego. Nazwa miejscowości pochodzi prawdopodobnie od mieszkającego tu dawniej Lga lub Łga. Zabytkowy **drewniany kościół pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny z XVII wieku**, jedno-nawowy z prezbiterium większym od nawy, z dobudowanymi później odbiegającymi od całości elementami murowanymi - kaplicą grobową Gorzeńskich z XIX wieku oraz kruchtą. Na dachu kościołka znajduje się charakterystyczna barokowa wieżyczka. Wyposażenie kościoła jednolite, w stylu późnorennesansowym, pochodzące z pierwszej połowy XVII w. Obok kościoła grób rodzinny, w którym pochowano Zbigniewa Ostroga – Gorzeńskiego z Tarzec. Na terenach przykościelnych figurka Matki Boskiej. Pozostałością po dawnym zespole dworskim Gorzeńskich są resztki parku krajobrazowego o powierzchni 0,6 ha z lipami o obwodzie dochodzącym do 480 m. We wsi znajdują się resztki nasypów oraz mostek, pozostałości po prowadzącym tu z Przybysławia odgałęzieniu witaszyckiej kolejki wąskotorowej.

KOMORZE PRZYBYŚLAWSKIE – Wieś wzmiankowana w 1360 roku. Zachowały się informacje, jakoby w 1331 doszło w okolicach Komorza do bitwy oddziałów Wincentego z Szamotuł sprzymierzonego z Krzyżakami z siłami wiernymi Władysławowi Łokietkowi. Wedle tradycji w Komorzu miał przebywać Adam Mickiewicz, chcący dołączyć do powstania listopadowego. Wieś od połowy XVIII wieku należała do Skórzewskich. W latach międzywojennych gościł tutaj Wojciech Kossak. W nieco zaniedbanym parku krajobrazowym wznosi się dwór z XIX wieku. Od zachodu znajdują się zabudowania folwarczne z gorzelnią.

KRETKÓW – Wieś położona w pobliżu lewego brzegu Proсны. We wsi kościół pw. Wszystkich Świętych wybudowany na przełomie XVIII/XIX w. z wieżą zwieńczoną hełmem w kształcie obelisku. Pałac neoklasycystyczny wybudowany w XIX w. ulokowany w parku o powierzchni około 5,4 ha. W parku wiele drzew o charakterze pomnikowym.

POGORZELICA – Wieś wzmiankowana w 1187 roku jako dobra przejęte przez Joannitów z rąk książęcych. W 1253 roku odbyło się tu spotkanie książąt Przemysława II i Bolesława Pobożnego wraz z dostojnikami kościelnymi w sprawie zagwarantowania Bolesławowi dzielnicy gnieźnieńsko-kaliskiej. W XIX wieku ważny punkt celny na szlaku wodnym na Warcie. Zmarginalizowany w skutek rozwoju kolejnictwa. We wsi neogotycki kościół z końca XIX wieku. W sąsiedztwie pozostałości dawnego folwarku.

ŚMIEŁÓW – Położony na lewym brzegu Lutyni, na terenie Żerkowsko– Czeszewskiego Parku Krajobrazowego. Śmiełów znany jest głównie z klasycystycznego pałacu. Pałac został wybudowany w 1797 r. dla rodziny Gorzeńskich. W pałacu w 1831 r. przebywał Adam Mickiewicz. Przed wojną działał tu ośrodek wczasowy, podczas wojny pałac przejęli Niemcy, następnie znajdowały się tu pomieszczenia pracownicze. W 1975 r. otwarto w nim Muzeum im. Adama Mickiewicza, będące oddziałem Muzeum Narodowego w Poznaniu. Przy pałacu znajduje się park w stylu angielskim o powierzchni 12 ha. Został on zaprojektowany na przełomie XVIII i XIX wieku. W parku liczne gatunki drzew i krzewów, ogródek Zosi – z rzeźbą „Żniwiarka”. Obok pałacu zespół dawnych zabudowań folwarcznych zaprojektowanych przez twórcę pałacu Stanisława Zawadzkiego: stajnia, spichlerz i gorzelnia. Niedaleko znajduje się kaplica Matki Boskiej Częstochowskiej. Przy drodze w kierunku Pyzdr za mostem na Lutyni, pięć pomnikowych dębów oraz głaz z tablicą poświęconą Mickiewiczowi, w formie otwartej księgi. W śmiełowskim pałacu gościli również Henryk Sienkiewicz, Władysław Tatariewicz, Ignacy Paderewski, gen. Józef Haller.

ŻERKÓW – Niewielkie miasteczko położone wśród wzgórz polodowcowego wału żerkowskiego, z najwyższym jego wzniesieniem – Łysą Górą 161 m n.p.m. Urozmaicone ukształtowanie terenu sprawiło że tereny te określa się mianem „polskiej Szwajcarii”. Nazwa miasta pochodzi od staropolskiego imienia Żyrek. Największy rozwój miasta przypadał na lata funkcjonowania szlaku Bursztynowego. Kościół pw. św. Stanisława Biskupa istniejący od XII wieku, przebudowany na barokowy budynek w latach 1710 – 1718 z fundacji Macieja Radomickiego. Jest to świątynia jednonawowa, we wnętrzu trzy drewniane rokokowe ołtarze. Na szczycie wzgórza rozlokowany cmentarz parafialny z kaplicą Św. Krzyża z 1708 r. Niedaleko za szkołą znajduje się charakterystyczna żelbetonowa wieża przekaźnikowa, widoczna z okolicznych miejscowości. Do parku, którego powierzchnia zajmuje 3,6 ha wprowadza trójarkadowa brama wjazdowa z początków XVIII wieku. Pałac został rozebrany w latach 1941 -1942. Przy ulicy Kościelnej budynek dawnej poczty konnej z przełomu XVII i XIX wieku, kryty dachem naczółkowym. Przy drodze w kierunku Śmiełowa neobarokowy kościół ewangelicki z początków XX wieku.

6. Stan zachowania obiektów zabytkowych

Stan zachowania obiektów zabytkowych dla całości powiatu jarocińskiego należy uznać za zadawalający, jednakże należy nasilić działania ukierunkowane na tę sferę działalności samorządów lokalnych.

Celem ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych na terenie powiatu należy zrealizować przedsięwzięcia zapobiegawcze, dokumentacyjne, zabezpieczające, ratownicze i konserwatorskie zabezpieczające przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem. Przedsięwzięcia należy realizować w następujący sposób:

- a) Zapobieganie i prowadzenie prac przygotowawczych w czasie pokoju, w okresie poprzedzającym sytuację kryzysową lub konflikt zbrojny. Do najważniejszych prac w tym okresie należą:
  - opracowanie planów ochrony zabytków i ich aktualizacja do końca marca każdego roku;
  - kontrola i doskonalenie stanu technicznego zachowania zabytków, prowadzenie prac zabezpieczających, remontowych w razie ich konieczności;
  - instalowanie i utrzymanie w sprawności systemów alarmowych przeciwpożarowych i przeciwwłamaniowych oraz innych zabezpieczeń;
  - wykonanie lub uzupełnienie wszelkiego rodzaju dokumentacji zabytków podlegających ochronie.

- b) Podwyższenie gotowości – etap ten ma miejsce w okresie narastania bezpośredniego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i jest wprowadzany przez organy zarządzania kryzysowego. W tym okresie prowadzi się następujące prace:
- wykonanie i rozmieszczenie znaków Konwencji Haskiej na zabytkach nieruchomych wg wzoru zamieszczonego w Instrukcji stanowiącej załącznik do rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153), w celu zapewnienia im ochrony prawa między narodowego;
  - demontaż i ukrycie albo obudowanie lub osłonięcie workami z piaskiem najcenniejszych detali architektonicznych jeżeli takie znajdują się na zabytku nieruchomym (np. portali rzeźbionych, rzeźb w niszach, płaskorzeźb, nagrobków przyściennych, innych elementów dekoracyjnych nisko położonych, wyżej znajdujące się detale gdy nie ma możliwości ich zdjęcia zabezpiecza się poprzez wykonanie szczegółowej dokumentacji fotograficznej w celu ich odtworzenia, rekonstrukcji;
  - gromadzenie sprzętu i materiałów niezbędnych do działań ratowniczych, wzmocnienie ochrony przeciwpożarowej, poprzez zwiększenie ilości środków gaśniczych, ustawienie skrzyń z piaskiem, uruchomienie dodatkowych punktów czerpania wody itp. usunięcie zbędnych łatwopalnych elementów i materiałów z pomieszczeń zabezpieczanego obiektu jak np.: dywanów, dekoracji okolicznościowych itp.;
  - wykonanie pasów przeciwpożarowych wokół obiektu, jeżeli jest taka potrzeba np. warstwą piasku o grubości 8 – 12 cm;
  - zamknięcie bocznych drzwi na parterze od środka i osłonięcie ich workami z piaskiem oraz piwnicznych otworów okiennych;
  - zorganizowanie i uruchomienie systemu monitorowania zagrożeń, alarmowania i powiadamiania;
  - powołanie zespołów do działań zabezpieczająco-ochronnych;
  - uruchomienie systemu współdziałania organów administracji publicznej (główne stanowiska kierowania).

- c) Reagowanie – ten etap wprowadza się w okresie wystąpienia i trwania sytuacji kryzysowej lub konfliktu zbrojnego. W tym okresie podejmuje się następujące działania:
- zapewnia się w miarę możliwości bierną i czynną ochronę obiektów zabytkowych;
  - w razie zniszczeń prowadzi się działania ratownicze we własnym zakresie lub wspiera się działania wyspecjalizowanych jednostek ratownictwa.
- d) Zabezpieczenie i dokumentowanie to początek etapu odbudowy. Ma miejsce po zakończeniu sytuacji kryzysowej lub konfliktu zbrojnego. Do najważniejszych przedsięwzięć w tym okresie należą:
- zabezpieczenie zabytków przed dalszym zniszczeniem, uszkodzeniem lub kradzieżą;
  - dokumentowanie zdarzeń, strat w zabytkach i działań zabezpieczających;
  - informowanie właściwych organów administracji publicznej, w szczególności wojewódzkiego konserwatora zabytków i organów założycielskich o stratach w zabytkach oraz podjętych działaniach zabezpieczających i potrzebach w zakresie niezbędnej pomocy.

Siły i środki

Właściciele lub zarządcy zabytków podlegających ochronie planują realizację zadań i wskazują wykonawców związanych z ochroną zabytku. Przeważnie są to pracownicy danej instytucji oraz rady parafialne i parafianie. Wskazuje się także możliwość pozyskania wolontariuszy. Doraźnie w zależności od zagrożenia pomocy udzielają właściwe służby ratownicze działające na terenie powiatu. Do pomocy zobowiązany jest także Szef Obrony Cywilnej Gminy który może utworzyć formacje OC do ochrony zabytków (w czasie wojny). Środki finansowe na realizację zadań właściciele lub zarządcy wydatkują z własnych funduszy i pozyskanych z budżetów jednostek zajmujących się ochroną zabytków czy sponsorów.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków, lub przeznaczonych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, w planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony

zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Wykonywane inwestycje takie jak budowa sieci kanalizacyjnych, wodociągowych, inwestycje przemysłowe i mieszkaniowe, budowa dróg, obwodnic, lokalizacje żwirowni, kopalnie kruszywa, zalesienia, melioracje, regulacje cieków wodnych i budowa zbiorników retencyjnych niosą za sobą duże zagrożenie dla zabytków archeologicznych. Dlatego tak ważne jest, żeby wykonywane prace były przeprowadzane zgodnie z przepisami.

7. Założenia programowe powiatowego programu opieki nad zabytkami

7.1. Priorytety powiatowego programu opieki nad zabytkami

Zapewnienie opieki nad zabytkami przez władze samorządowe ma odmienny charakter od działań podejmowanych przez indywidualnych właścicieli zabytków. Samorząd ma możliwość i uprawnienia do kreowania polityki w stosunku do obiektów zabytkowych. Indywidualny właściciel dba o utrzymanie obiektów zabytkowych w jak najlepszym stanie. Powiat jarociński ze względu na prawny obowiązek ochrony wartości społecznie ważnych posiada instrumenty prawne umożliwiające budowanie i poszerzanie świadomości społecznej w zakresie ochrony i opieki nad lokalnym dziedzictwem kulturowym. Poprzez prowadzone działania ma możliwość kreowania polityki promocyjnej budującej wizerunek i prestiż powiatu jarocińskiego jako miejsca atrakcyjnego turystycznie. Swoją politykę samorząd powiatu określa powiatowy program opieki nad zabytkami dla powiatu jarocińskiego na lata 2016-2019. Na potrzeby powiatowego programu opieki nad zabytkami dla powiatu jarocińskiego na lata 2016-2019 sformułowane zostały trzy podstawowe priorytety, które poprzez realizowane w ich ramach działania wypełniają cele ustawowe dla opracowywania powiatowego programu opieki nad zabytkami.

7.2. Kierunki działań i zadania programu opieki nad zabytkami

Priorytet I	Odnowa dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego powiatu jarocińskiego
Kierunki działań	Zadania
Kierunek I. Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy ich stanu zachowania	<u>Zadanie 1.</u> W celu utrzymania należytego stanu technicznego, zahamowania procesu degradacji i doprowadzenia do poprawy stanu technicznego projektuje się prowadzenie bieżących prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność Powiatu Jarocińskiego tj. dworze w Łowęcicach, dworze w Górze, dworze w Zakrzewie i ruinach zamku w Radlinie. Z uwagi na bardzo zły stan techniczny i występujące zagrożenie bezpieczeństwa dla ludzi i mienia, należy podjąć działania w celu zabezpieczenie dworu w Kotlinie przed dalszą degradacją. Niezależnie od wykonania robót zabezpieczających należy

	podjąć działania mające na celu skreślenie obiektu (dworu w Kotlinie) z rejestru zabytków.
	<u>Zadanie 2.</u> Podejmowaniu starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków stanowiących własność powiatu jarocińskiego.
	<u>Zadanie 3.</u> Współpraca samorządu ze związkami wyznaniowymi będącymi właścicielami i zarządcami zabytków sakralnych (kościół, zespoły kościelno-klasztorne, cmentarze), umożliwiającą wspieranie ich działań przy podejmowaniu niezbędnych prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych.
	<u>Zadanie 4.</u> Wspieranie i uzupełnianie działań właścicieli zabytków poprzez dofinansowanie prowadzonych przez nich prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych – przygotowanie projektu uchwały rady powiatu w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków.
Kierunek 2. Wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami	<u>Zadanie 1.</u> Współpraca z organizacjami pozarządowymi, mająca na celu realizację zadań ważnych dla społeczności lokalnej o charakterze gospodarczym, społecznym, kulturalnym, sportowym, czy innym.
	<u>Zadanie 2.</u> Poszukiwanie inwestorów i funduszy dla rozwoju powiatu jarocińskiego.
	<u>Zadanie 3.</u> Współpraca organizacyjna i merytoryczna z organizatorami zbiorów publicznych przeznaczonych na ratowanie zabytkowych cmentarzy.
Kierunek 3. Współpraca z właścicielami zabytków położonych na terenie powiatu jarocińskiego w mająca na celu poprawę ich stanu zachowania	<u>Zadanie 1.</u> Bieżące zamieszczanie na stronie internetowej powiatu jarocińskiego dostępnych samorządowi informacji dotyczących możliwości pozyskiwania zewnętrznych środków finansowych, ułatwiających właścicielom i zarządcom obiektów zabytkowych terminowe i prawidłowe składanie stosownych wniosków w dziedzinie dziedzictwa kulturowego.
	<u>Zadanie 2.</u> Doradztwo dla organizacji pozarządowych w pozyskiwaniu funduszy zewnętrznych za zachowanie i utrzymywanie dziedzictwa kulturowego.
	<u>Zadanie 3.</u> Współpraca z zarządcami obiektów zabytkowych położonych na terenie powiatu jarocińskiego, mająca na celu należyte ich utrzymanie i wyeksponowanie.
Kierunek 4. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne	<u>Zadanie 1.</u> - Bieżące utrzymanie i rewitalizacja przez powiat jarociński parków stanowiących własność powiatu (Park w Kotlinie, Łowęcicach i Górze).
	<u>Zadanie 2.</u> Ochrona ładu przestrzennego na terenie Mickiewiczowskiego Parku Kulturowego
	<u>Zadanie 3.</u> Dążenie do wyeksponowania zabytków w przestrzeni poprzez zagospodarowanie ich otoczenia i iluminację.
Kierunek 5. Podejmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami	<u>Zadanie 1.</u> Wspieranie i promowanie inicjatyw dotyczących powstania i rozwoju nowych prywatnych muzeów czy ekspozycji.
Priorytet II	Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego powiatu jarocińskiego

Kierunek 1 Realizowanie zadań kompetencyjnych samorządu dotyczących opieki nad zabytkami, jako potwierdzenia uznania znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju powiatu jarocińskiego	<u>Zadanie 1.</u> Przyjęcie przez Radę Powiatu Jarocińskiego Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Jarocińskiego na lata 2015-2018.
	<u>Zadanie 2.</u> Coroczne wydzielanie w budżecie powiatu jarocińskiego środków finansowych umożliwiających realizację zadań własnych samorządu w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, objętych Programem Opieki nad Zabytkami na lata 2015-2018.
	<u>Zadanie 3.</u> Stała współpraca samorządu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków oraz gminami z terenu powiatu jarocińskiego.
	<u>Zadanie 4.</u> Okresowa kontrola. Zgodnie z art. 62 Prawa budowlanego wszystkie obiekty, w tym również obiekty zabytkowe poddawane są okresowej kontroli raz na 5 lat. W przypadku instalacji gazowej oraz przewodów kominowych obowiązek ten dotyczy okresu rocznego.
	<u>Zadanie 5.</u> Okresowa kontrola (właściwego oznakowania zabytków wpisanych do rejestru zabytków znakiem informacyjnym przekazany przez samorząd (znak Konwencji Haskiej).
	<u>Zadanie 6.</u> Okresowa aktualizacja Planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla powiatu jarocińskiego sporządzonego na podstawie otrzymanych aktualizacji od właścicieli lub zarządców obiektów zabytkowych.
Priorytet III	Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego powiatu jarocińskiego oraz edukacja i promocja służąca budowaniu tożsamości
Kierunek 1 Opracowanie pełnej dokumentacji zasobu kulturowego powiatu jarocińskiego	<u>Zadanie 1.</u> Dążenie do sporządzenia mapy dziedzictwa kulturowego powiatu jarocińskiego z naniesioną lokalizacją obiektów i obszarów chronionych oraz stref ochrony stanowisk archeologicznych, systematycznie uaktualnianą.
	<u>Zadanie 2.</u> Finansowanie inwentaryzacji architektoniczno-konserwatorskiej zagrożonych obiektów zabytkowych, stanowiących własność powiatu jarocińskiego (pałac w Górze).
Kierunek 2 Specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych, związane z przygotowywanym lub realizowanym procesem inwestycyjnym	<u>Zadanie 1.</u> Prowadzenie w miarę możliwości wizji lokalnych z udziałem przedstawicieli państwowych służb konserwatorskich i samorządu, w celu określenia bieżących potrzeb remontowo-konserwatorskich.
	<u>Zadanie 2.</u> Prowadzenie prac inwestycyjnych i drogowych pod nadzorem archeologicznym.
Kierunek 3 Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym Powiatu Jarocińskiego	<u>Zadanie 1.</u> Zamieszczenie na stronie www.powiat-jarocinski.pl Programu Opieki nad Zabytkami dla powiatu jarocińskiego lata 2015-2018 oraz wydanie dokumentu drukiem.
	<u>Zadanie 2.</u> Systematyczne zamieszczanie na stronie www.powiat-jarocinski.pl informacji dot. historii i dziedzictwa kulturowego Powiatu Jarocińskiego.
	<u>Zadanie 3.</u>

	Stala współpraca z lokalnymi mediami w celu prezentacji środowiska kulturowego Powiatu Jarocińskiego.
Kierunek 4 Edukacja i popularyzacja wiedzy o dziedzictwie kulturowym powiatu jarocińskiego	<u>Zadanie 1.</u> Organizowanie i wspieranie konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych związanych z dziedzictwem kulturowym regionu, np. konkursów wiedzy, plastycznych i fotograficznych.
	<u>Zadanie 2.</u> Realizacja zadań w dziedzinie edukacji i promocji dziedzictwa kulturowego za pośrednictwem organizacji pozarządowych.
	<u>Zadanie 3.</u> Współdziałanie z organizatorami różnorodnych, ogólnodostępnych przedsięwzięć (konferencje, sesje popularyzacyjne, rajdy), popularyzujących dziedzictwo kulturowe oraz potrzebę jego ochrony.
	<u>Zadanie 4.</u> Wydawanie i wspieranie publikacji – folderów promocyjnych, przewodników - poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego Powiatu Jarocińskiego.
	<u>Zadanie 5.</u> Wspieranie wydawnictw popularno-naukowych dotyczących materialnego i niematerialnego dziedzictwa historyczno-kulturowego i tradycji powiatu jarocińskiego.
	<u>Zadanie 6.</u> Podjęcie współpracy z UAM im. A Mickiewicza w Poznaniu i innymi uczelniami w celu podejmowania w ramach prac licencjackich i magisterskich tematów dotyczących dziedzictwa historyczno-kulturowego powiatu jarocińskiego.
	<u>Zadanie 7.</u> Propagowanie idei społecznej opieki nad zabytkami oraz współdziałanie i współpraca ze społecznymi opiekunami zabytków działającymi na terenie powiatu jarocińskiego.
Kierunek 5 Promocja dziedzictwa kulturowego powiatu jarocińskiego służąca budowaniu tożsamości i kreacji produktów turystyki kulturowej	<u>Zadanie 1.</u> Inicjowanie i współdziałanie z organizatorami przedsięwzięć dotyczących obchodów wydarzeń i rocznic historycznych ważnych dla budowania tożsamości lokalnej.
	<u>Zadanie 2.</u> Współpraca z Wielkopolską Organizacją Turystyczną i zainteresowanymi podmiotami, jak również Wielkopolską Korporacją Turystyczną.
	<u>Zadanie 3.</u> Organizacja cyklicznego wydarzenia „Jarocińskiego Forum Turystyczno-Kulturalnego”.

7.3. Wykaz obiektów własnych powiatu

Zabytki stanowiące własność powiatu:

- 1) Kotlin - park; ruiny pałacu,
- 2) Łowęcice - park oraz dwór,
- 3) Radlin - ruiny zamku,
- 4) Zakrzew - dwór,
- 6) Góra - dwór oraz park (obecnie Dom Dziecka); dom w parku, część folwarku - oficyna, dom stajnia pomieszczenia.

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Zadania określone w powiatowym programie opieki nad zabytkami będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- 1) instrumentów prawnych, dzięki którym realizacja zadań przez Starostę i Zarząd Powiatu z zakresu dotyczącego ochrony dziedzictwa kulturowego odbywać się będzie w oparciu o przepisy:
  - a) Ustawy z dnia 27 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz. U. z 2014 r., poz. 1446);
  - b) Ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (tj. Dz. U. z 2013 r., poz. 1232 ze zm.);
  - c) Ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (tj.: Dz. U. z 2015, poz. 199);
  - d) Ustawy z dnia 16 października 1991 r. o ochronie przyrody (tj. Dz. U. z 2013 r., poz. 627 ze zm.);
  - e) Ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tj. Dz. U. z 2014 r., poz. 518 ze zm.);
  - f) Ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (tj. Dz. U. z 2013 r., poz. 1409 ze zm.),
- 2) instrumentów finansowych, dzięki którym realizacja zadań przez Starostę i Zarząd Powiatu z zakresu dotyczącego ochrony dziedzictwa kulturowego odbywać się będzie poprzez:
  - a) finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością powiatu;
  - b) korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich;
  - c) uchwalanie dotacji dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych na realizację prac remontowo-konserwatorskich,
- 3) instrumentów koordynacji, dzięki którym realizacja zadań przez Starostę i Zarząd Powiatu z zakresu dotyczącego ochrony dziedzictwa kulturowego odbywać się będzie poprzez:
  - a) realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp.;

- b) współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;
  - c) współpracę z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w odniesieniu do wszelkich działań podejmowanych przez samorząd powiatu jarocińskiego dotyczących zagadnień z zakresu szeroko rozumianego dziedzictwa kulturowego istniejącego na obszarze powiatu,
- 4) instrumentów społecznych, dzięki którym realizacja zadań przez Starostę i Zarząd Powiatu z zakresu dotyczącego ochrony dziedzictwa kulturowego odbywać się będzie poprzez:
- a) działania edukacyjne promocyjne;
  - b) współdziałanie z organizacjami społecznymi;
  - c) działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami,
- 5) instrumentów kontrolnych, dzięki którym realizacja zadań przez Starostę i Zarząd Powiatu z zakresu dotyczącego ochrony dziedzictwa kulturowego odbywać się będzie poprzez monitoring stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

W ramach priorytetu I: Odnowa dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego powiatu jarocińskiego:

1. Poziom (w %) wydatków budżetu powiatu na ochronę i opiekę nad zabytkami,
2. Wartość finansowa wykonanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach oraz liczba obiektów poddanych ww. pracom,
3. Zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi.

W ramach priorytetu II: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego:

1. Zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi.

W ramach priorytetu III: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości:

1. Liczba opracowanych prac studialnych (studia historyczno-urbanistyczne, studia krajobrazowe itp.),
2. Liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych na terenie gminy,
3. Liczba utworzonych szlaków turystycznych, tras rowerowych, pieszych,

4. Liczba opracowanych, wydanych wydawnictw (w tym folderów promocyjnych, przewodników),
5. Liczba utworzonych, zmodernizowanych elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej,
6. Liczba szkoleń lub liczba pracowników biorących udział w szkoleniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.

Analiza dokonywana będzie każdorazowo przez Zarząd Powiatu po upływie 4 lat funkcjonowania powiatowego programu opieki nad zabytkami dla powiatu jarocińskiego na lata 2015-2018 i zakończona zostanie raportem przedkładanym przez Zarząd Powiatu radzie powiatu.

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Ustawowy obowiązek utrzymania zabytku we właściwym stanie, co wiąże się z prowadzeniem i finansowaniem przy nim prac konserwatorskich, restauratorskich i robot budowlanych spoczywa na jego posiadaczu, który dysponuje tytułem prawnym do zabytku wynikającym z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu.

W przypadku jednostki samorządu terytorialnego, prowadzenie i finansowanie wspomnianych robót jest jej zadaniem własnym. Wszystkie podmioty zobowiązane do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robot budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków mogą ubiegać się o ich dofinansowanie ze środków m.in.:

1. Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Zasady finansowania opieki nad zabytkami określa Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz. U. z 2014 r., poz. 1446) w art. 71-83. Szczegółowe uregulowania w tym zakresie zawiera Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (tj. Dz. U. z 2014 r., poz. 399). Program operacyjny DZIEDZICTWO KULTUROWE realizowany jest w ramach corocznie ogłaszanych priorytetów. Witryna internetowa: <http://www.mkidn.gov.pl> ;
2. Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu. Ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda Wielkopolski. Dotacja może być udzielona na dofinansowanie prac

konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (art. 74 ustawy). Witryna internetowa: <http://www.wosoz.bip-i.pl/public> ;

3. Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego, Departament Kultury
W ramach otwartego konkursu ofert na zadania publiczne Województwa Wielkopolskiego w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego – ochrona zabytków i opieka nad zabytkami. Witryna internetowa: <http://www.bip.umww.pl> ;
4. Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi w ramach działania „Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich” poddziałanie „Utrzymanie, odbudowa i poprawa dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020. Witryna internetowa: <http://www.minrol.gov.pl> ;
5. Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Poznaniu Na zadania związane z ochroną i kształtowaniem przyrody. Witryna internetowa: <http://www.wfosgw.poznan.pl> .

Działania o charakterze strategicznym i ponadregionalnym mogą być finansowane z Funduszy Unii Europejskiej, m in.

- 1) Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR), którego działalność koncentruje się na różnych dziedzinach m.in. rozwój turystyki oraz inwestycje w dziedzinie kultury;
- 2) Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko na lata 2014-2020, stanowi jeden z programów operacyjnych przy wykorzystaniu środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. W ramach priorytetu VI Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego.

Szczegółowe informacje dotyczące rodzaju finansowanych zadań, uprawnionych wnioskodawców, trybu składania wniosków, kryteriów oceny i warunków rozliczenia można znaleźć na stronach internetowych instytucji udzielających pomocy finansowej.

11. Realizacja i finansowanie przez powiat zadań z zakresu ochrony zabytków

Ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, nakłada na każdego właściciela i posiadacza zabytku obowiązki, wynikające z zasad sprawowania

opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenia nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego, dysponującego tytułem prawnym do zabytku.

Powiat jako właściciel zabytków jest ustawowo zobligowany do opieki nad nimi tj. utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji.

PARK W ZAKRZEWIE

W latach 2009-2011 wykonywane były prace rewaloryzacyjne parku na łączną kwotę 104 882,84 zł. Prace dofinansowane zostały z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Poznaniu w kwocie 40 tys. zł oraz w 2009 r. z Powiatowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Jarocinie w kwocie 8.902,84 zł.

PARK W GÓRZE

W 2009 r. wykonano rewaloryzację parku za 17.976,00 zł (Źródła finansowania Wojewódzki Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Poznaniu 10 000,00 zł oraz Powiatowy Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Jarocinie 7.976,00 zł.

W 2010 r. wykonano kompleksową rewaloryzację parku w ramach projektu pn. „Rewaloryzacja parku zabytkowego w Górze” dofinansowanego z Wielkopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007 - 2013 Działanie 3.3 - Wsparcie ochrony przyrody w kwocie 106.008,30 zł. Koszt prac rewaloryzacyjnych wyniósł 151.440,44 zł.

W 2012 r. przeprowadzono prace polegające na wykonaniu odwodnienia terenu wokół budynku zabytkowego dworu w Łowęcicach usytuowanego na nieruchomości oznaczonej w ewidencji gruntów na arkuszu mapy 2 jako działka nr 227 o pow. 2.2000 ha, zapisanej w księdze wieczystej KZ1J/00021858/9 stanowiącej własność Powiatu Jarocińskiego, wpisany do rejestru zabytków nr rej: 452/A z 30.07.1986.

Edukacja i popularyzacja wiedzy o dziedzictwie kulturowym powiatu jarocińskiego, tak jak dotychczas prowadzone będą m.in. poprzez:

- organizowanie i wspieranie konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych związanych z dziedzictwem kulturowym regionu, np. konkursów wiedzy,

plastycznych i fotograficznych organizowanych przez instytucje kultury i placówki edukacyjne,

- współdziałanie z organizatorami różnorodnych, ogólnodostępnych przedsięwzięć (konferencje, sesje popularno-naukowe, rajdy), popularyzujących dziedzictwo kulturowe oraz potrzebę jego ochrony,
- wydawanie i wspieranie publikacji – folderów promocyjnych, przewodników - poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego powiatu jarocińskiego, a także wspieranie wydawnictw popularno-naukowych dotyczących materialnego niematerialnego dziedzictwa historyczno-kulturowego i tradycji powiatu jarocińskiego.

W zakresie promocji dziedzictwa kulturowego inicjuje i współdziała z organizatorami przedsięwzięć dotyczących obchodów wydarzeń i rocznic historycznych ważnych dla budowania tożsamości lokalnej.

Ponadto (w zakresie ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie) Powiat Jarociński będzie tak jak dotychczas wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe. Dobre doświadczenia współpracy w tym zakresie m.in. z Stowarzyszeniem Opiekunów Zabytków Ziemi Jarocińskiej, PTTK Oddział w Jarocinie, potwierdzają zaangażowanie społeczności lokalnej w działania na rzecz ochrony i popularyzacji zabytków Powiatu Jarocińskiego.

Realizacja zadań uzależniona będzie w szczególności od przyjmowanych przez Radę Powiatu uchwał budżetowych oraz uzyskanych środków zewnętrznych.

Samorząd terytorialny odgrywa niezwykle ważną rolę w zakresie ochrony zabytków. Przepisy ustaw samorządowych wskazują, że działania ochronne zaliczane są do zadań własnych jednostek samorządu terytorialnego wszystkich szczebli. Najważniejsze zadania zostały powierzone gminom, która są odpowiedzialne m.in. za ewidencjonowanie zasobu zabytków, zachowania krajobrazu kulturalnego oraz odpowiednie gospodarowanie otoczeniem zabytków w procesie planowania przestrzennego.

Opracowanie przygotowane przez:

1. Katarzynę Baumann
2. Włodzimierza Buchwalda